

Näringsutskottets betänkande 2024/25:NU18

Mineralpolitik

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motionsyrkanden om mineralpolitiska frågor. Motionsyrkandena handlar bl.a. om allmänna frågor om gruv- och mineralnäring, tillståndsprocesser, kritiska metaller och mineral samt utvinning av kol, olja, naturgas och uran.

I betänkandet finns 21 reservationer (S, SD, V, C, MP).

Behandlade förslag

Cirka 40 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2024/25.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	5
Utskottets överväganden	6
Allmänt om gruv- och mineralnäringen	6
Utskottets ställningstagande	13
Mineral och miljö	15
Utskottets ställningstagande	17
Kritiska metaller och mineral	18
Utskottets ställningstagande	24
Tillstånd och tillståndsprocesser	24
Utskottets ställningstagande	28
Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring	29
Utskottets ställningstagande	34
Utvinning av uran, olja, kol och gas	35
Utskottets ställningstagande	38
Övriga frågor om gruvor och mineralförsörjning	39
Utskottets ställningstagande	43
Reservationer	45
1. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (S)	45
2. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (SD)	46
3. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (V)	47
4. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (MP)	48
5. Mineral och miljö, punkt 2 (SD)	49
6. Mineral och miljö, punkt 2 (V, MP)	49
7. Kritiska metaller och mineral, punkt 3 (S)	50
8. Kritiska metaller och mineral, punkt 3 (V)	51
9. Kritiska metaller och mineral, punkt 3 (C)	52
10. Tillstånd och tillståndsprocesser, punkt 4 (S)	52
11. Tillstånd och tillståndsprocesser, punkt 4 (SD)	53
12. Tillstånd och tillståndsprocesser, punkt 4 (MP)	54
13. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (SD)	55
14. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (V)	56
15. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (C)	57
16. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (MP)	58
17. Utvinning av uran, olja, kol och gas, punkt 6 (SD)	59
18. Utvinning av uran, olja, kol och gas, punkt 6 (C)	60
19. Utvinning av uran, olja, kol och gas, punkt 6 (MP)	60
20. Övriga frågor om gruvor och mineralförsörjning, punkt 7 (SD)	61
21. Övriga frågor om gruvor och mineralförsörjning, punkt 7 (MP)	62
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	64
Motioner från allmänna motionstiden 2024/25	64

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Allmänt om gruv- och mineralnäringen

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 21 och 24,

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 1 och 4–6,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 1, 2 och 18
samt

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 18 och 20.

Reservation 1 (S)

Reservation 2 (SD)

Reservation 3 (V)

Reservation 4 (MP)

2. Mineral och miljö

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 8, 12 och 13,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 16 och

2024/25:1743 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 5.

Reservation 5 (SD)

Reservation 6 (V, MP)

3. Kritiska metaller och mineral

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkande 20,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 8,

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 29 och

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 17 och 19.

Reservation 7 (S)

Reservation 8 (V)

Reservation 9 (C)

4. Tillstånd och tillståndsprocesser

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 11,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 9 och

2024/25:3109 av Anna-Caren Säterberg m.fl. (S) yrkande 23.

Reservation 10 (S)

Reservation 11 (SD)

Reservation 12 (MP)

5. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 22 och 23,
2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 12 och 13,
2024/25:1754 av Jan Riise m.fl. (MP) yrkande 5,
2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 28 och
2024/25:2906 av Sten Bergheden (M).

Reservation 13 (SD)

Reservation 14 (V)

Reservation 15 (C)

Reservation 16 (MP)

6. Utvinning av uran, olja, kol och gas

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:811 av Linus Lakso m.fl. (MP),
2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 9 och 10,
2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 19 och
2024/25:3169 av Rickard Nordin m.fl. (C) yrkande 114.

Reservation 17 (SD)

Reservation 18 (C)

Reservation 19 (MP)

7. Övriga frågor om gruvor och mineralförsörjning

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:999 av Rickard Nordin (C),
2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 3,
2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 4 och 7,
2024/25:1612 av Ulrika Heie (C) yrkandena 1 och 2 samt
2024/25:3037 av Daniel Helldén m.fl. (MP) yrkande 196.

Reservation 20 (SD)

Reservation 21 (MP)

Stockholm den 20 mars 2025

På näringsutskottets vägnar

Tobias Andersson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Tobias Andersson (SD), Elisabeth Thand Ringqvist (C), Fredrik Olovsson (S), Mats Green (M), Josef Fransson (SD), Mattias Jonsson (S), Marianne Fundahn (S), Eric Palmqvist (SD), Isak From (S), Kjell Jansson (M), Birger Lahti (V), Johnny Svedin (SD), Katarina Luhr (MP), Louise Eklund (L), Aida Birinxhiku (S), Lili André (KD) och Anna af Sillén (M).

Redogörelse för ärendet

I detta betänkande behandlar utskottet 43 motionsyrkanden från allmänna motionstiden 2024/25. I bilagan finns en förteckning över de behandlade förslagen.

Utskottets överväganden

Allmänt om gruv- och mineralnäringen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som på ett mer övergripande plan gäller gruv- och mineralnäringen. Utskottet hänvisar bl.a. till regeringens pågående arbete med att ta fram en mineralstrategi.

Jämför reservation 1 (S), 2 (SD), 3 (V) och 4 (MP).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkande 20 föreslås ett tillkännagivande om en revidering av mineralstrategin. Motionärerna anser att det är av stor betydelse att regeringen på ett samlat sätt beskriver sin strategi för att ta vara på de goda svenska förutsättningarna och värnar svenska nationella intressen i mineralpolitiken. Strategin bör även inkludera prospektering och strategiska råmaterial. I yrkande 18 föreslås ett tillkännagivande om att villkoren för utvinning, förädling och återvinning av andra råmaterial än de som klassificeras som kritiska eller strategiska behöver stärkas.

I kommittémotion 2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 1 föreslås ett tillkännagivande om att det bör utarbetas en ny mineralstrategi. Enligt motionärerna är det mot bakgrund av detta därför välkommet att regeringen har inlett ett arbete med att utarbeta en ny mineralstrategi. Ett tillkännagivande om att regeringen i en sådan strategi särskilt bör beakta målen i European Critical Raw Materials Act föreslås i yrkande 2. De två förslagen motive-ras med att en ny strategi kan ge förbättrade och långsiktiga villkor för nyetablering av gruvor, vilket motionärerna anser är nödvändigt mot bakgrund av samhällsomvandlingen. I yrkande 18 anför motionärerna att de vill se en robust och funktionell lagstiftning för gruvnäringen. De efterlyser en genomlysning av den befintliga lagstiftningen så att den fyller sitt syfte även under större nationella och internationella kriser såsom pandemin, när bl.a. den riskkapitalberoende prospekteringsbranschen drabbades hårt.

I kommittémotion 2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkande 21 framförs att rätten att bryta malm i en fyndighet – s.k. bearbetningskoncession – endast ska beviljas om ekonomisk lönsamhet är möjlig att uppnå när hela miljökostnaden, inklusive kostnader för efterbehandling, har inkluderats. Detta bör även gälla vid en utökad brytning i en gammal fyndighet. Redan projektering och provborring kan medföra negativa effekter på naturvärden och renskötsel, anför det vidare i motionen. Motionärerna begär i yrkande 24 ett tillkännagivande om att Bergsstaten inte utan synnerliga skäl ska kunna bevilja undersökningstillstånd för eventuell brytning i kärnområden för renskötsel.

Motionärerna efterfrågar i samma yrkande även att fastighetsägare och innehavare av särskild rätt som berörs av ansökan om undersökningstillstånd, t.ex. berörda samebyar, alltid bör ges rätt att yttra sig över ansökan.

Elin Söderberg m.fl. (MP) konstaterar i kommittémotion 2024/25:1329 att gruvnäring alltid har en betydande miljöpåverkan. Det är därför minst lika viktigt att genom att främja innovation av nya material och cirkulära affärsmodeller minska det totala behovet av ny gruvbrytning. Motionärerna föreslår i yrkande 1 ett tillkännagivande om en ny strategi för en hållbar mineral- och metallförsörjning med fokus på cirkularitet, utveckling av alternativa material, världens mest hållbara gruvnäring nationellt och hållbara värdekedjor globalt. I yrkande 4 efterfrågar motionärerna ett tillkännagivande om att Sverige ska ha världens bästa gruvnäring ur ett socialt och ekologiskt perspektiv. Motionärerna anser också att Sverige ska verka för mänskliga rättigheter, minskad klimatpåverkan och stärkt miljö oavsett om en gruva finns i Sverige eller i ett annat land. EU:s regelverk ska stimulera gruvnäringen och dess värdekedjor att konkurrera utifrån bästa möjliga prestanda när det gäller miljö, klimat och mänskliga rättigheter. I yrkande 5 efterfrågas ett tillkännagivande med den inriktningen. I yrkande 6 begär motionärerna ett tillkännagivande om att ta fram en handlingsplan för utvinning av mineral och metaller i Sverige, i syfte att möta behoven i den gröna omställningen samtidigt som lokalsamhällets roll stärks med målsättningen att Sverige ska ha världens bästa gruvnäring ur ekologisk och social hållbarhetssynpunkt.

Bakgrund och pågående arbete

Minerallagen

I Sverige finns det en mängd mineraliseringar med värdefulla ämnen. Ur ett mineralpolitiskt perspektiv kan den svenska berggrunden sägas bestå av två typer av mineral: markägarmineral och koncessionsmineral. Markägarmineral utgör mer än 99 procent av berggrunden. Som beteckningen indikerar tillhör dessa mineral markägaren. De flesta markägarmineral är relativt lätta att finna, och vid utvinning upplåts marken av markägaren genom avtal. Exempel på markägarmineral är kalksten och kvarts. Själva utvinningen av markägarmineral regleras genom miljöbalken. Minerallagen (1991:45) innehåller bestämmelser om koncessionsmineral, dvs. sådana mineral som har bedömts vara industriellt intressanta, som förekommer i Sverige i sådan omfattning att utvinningen är meningsfull och som kräver systematisk undersökning för att kunna påvisas. Före den 1 juli 2022 omfattades stenkol, olja och gasformiga kolväten av minerallagen och därmed även av de särskilda bestämmelser som gäller för koncessionsmineral.

Bestämmelserna om koncessionsmineral utgår från ett gemensamt nationellt intresse av gruvhantering och mineralindustri. Minerallagen ska reglera tillståndsgivningen så att en från allmän synpunkt ändamålsenlig undersökning och utvinning kan genomföras. Samtidigt ska konkurrerande markanvändning och andra motstående intressen prövas. Enligt minerallagen krävs

tillstånd dels för ensamrätt till eftersökningar (prospektering), dels för bearbetning (det som i vardagslag brukar kallas brytning eller utvinning). I minerallagen regleras bl.a. vilka som kan få tillstånd och hur undersökningsarbete och bearbetning får bedrivas. Bland annat ställs krav på att det ska upprättas en arbetsplan för hur prospekteringen ska bedrivas.

Prövning av gruvverksamhet

När det gäller prövning av gruvverksamhet gäller miljöbalken och minerallagen parallellt. Vanligen söks först bearbetningskoncession enligt minerallagen och därefter tillstånd enligt miljöbalken. Det finns dock inte något hinder mot att först ansöka om miljötillstånd, och det har gjorts i vissa fall. Minst följande prövningar behövs:

- undersökningstillstånd och arbetsplan enligt minerallagen
- bearbetningskoncession enligt minerallagen
- tillstånd enligt miljöbalken
- markanvisning enligt minerallagen
- bygg- och marklov enligt plan- och bygglagen.

Enligt 2 kap. 2–7 §§ minerallagen gäller ett undersökningstillstånd i tre år från dagen för beslutet. Tillståndet kan dock förlängas på ansökan av tillståndshavaren med sammanlagt högst tre år, om ändamålsenlig undersökning har utförts inom området. Om så har skett ska giltighetstiden förlängas med ytterligare sammanlagt fyra år efter ansökan av tillståndshavaren, under förutsättning att det finns särskilda skäl för detta. Giltighetstiden kan därefter förlängas med ytterligare sammanlagt fem år, om det finns synnerliga skäl såsom att tillståndshavaren visar att betydande arbete har lagts ned inom området och att vidare undersökningar sannolikt kommer att leda till att bearbetningskoncession kan meddelas. Enligt 4 kap. 7 och 8 §§ minerallagen ska en bearbetningskoncession meddelas för 25 år samt utan särskild ansökan förlängas med tio år i sänder, om regelbunden bearbetning pågår när giltighetstiden går ut.

SGU och Bergsstaten

Enligt förordningen (2008:1233) med instruktion för Sveriges geologiska undersökning (SGU) har myndigheten bl.a. i uppgift att tillhandahålla geologisk information för samhällets behov på kort och lång sikt samt att verka för att skapa goda förutsättningar för ett hållbart nyttjande av landets mineralresurser. Myndigheten ska också främja hållbar tillväxt och företagande inom gruvsektorn. Ansökningar om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession enligt minerallagen prövas av bergmästaren. Bergmästaren utövar även tillsyn enligt minerallagen. Bergmästaren utses av regeringen och leder Bergsstaten. Bergsstaten, som grundades redan 1637, är ett särskilt beslutsorgan som organisatoriskt tillhör SGU men som har en oberoende ställning i fråga om sin myndighetsutövning. Som tidigare har redovisats krävs det – utöver tillstånd

som utfärdas av bergmästaren – som regel tillstånd enligt flera andra lagar innan en gruva kan bli verklighet, främst miljöbalken.

Några fakta om den svenska gruvnäringen

Under 2023 uppgick den svenska gruvbranschens sammanlagda omsättning till ca 65 miljarder kronor (exklusive smältverk) och vid utgången av det året var ca 10 600 personer anställda i gruvnäringen (inklusive underentreprenörer).

Vid årsskiftet 2024/25 fanns 13 gruvor med koncession och brytning i Sverige. Samtliga är metallgruvor. Under 2024 har fem nya ansökningar om bearbetningskoncession inkommit och vid utgången av 2024 var totalt tio ärenden om bearbetningskoncession under handläggning hos Bergsstaten.

Antalet ansökningar om undersökningstillstånd minskade något under 2024 jämfört med 2023 då det hade ökat kraftigt. Under 2024 inkom 159 ansökningar. Antalet ansökningar om förlängning av undersökningstillstånd ökade däremot under 2024 jämfört med 2023 och det totala antalet gällande undersökningstillstånd har därmed fortsatt att öka något sedan föregående år och är nu ca 810. I SGU:s årsredovisning för 2024 tolkas detta delvis som en effekt av EU:s arbete med kritiska råvaror och den resulterande råvaruförordningen som antas leda till en ökning av investeringar i prospektering.

I årsredovisningen anges också att på global nivå går det ca 1 000 undersökningstillstånd på varje öppnad gruva. I Sverige finns äldre siffror på att det går 200 undersökningstillstånd på varje bearbetningskoncession.

Koppar är det mineral som oftast förekommer i ansökningar, därefter följer guld, silver och zink. Från och med 2016 har intresset varit stort för mineraliska ämnen förknippade med batteritillverkning och ny teknik, t.ex. vanadin, litium och kobolt.

Nästan tre fjärdedelar av alla beviljade undersökningstillstånd under 2024 är belägna i norra Sverige.

Om gruv- och mineralnäring i budgetpropositionen för 2025

I budgetpropositionen för 2025 anför regeringen att ett ökat och resurseffektivt nyttjande av Sveriges mineraltillgångar är av stor betydelse för Sverige. En säker, trygg och hållbar mineral- och metallförsörjning är avgörande för samhällets utveckling, beredskap och funktion samt en förutsättning för att lyckas med klimatomställningen (prop. 2024/25:1, utg.omr. 24 Näringsliv).

Regeringen konstaterar att under 2024 har den globala efterfrågan på många metaller och mineral fortsatt att öka, och förväntas öka ytterligare under flera årtionden framöver. Det gäller såväl basmetaller som kritiska metaller och mineral, vilka bl.a. används i laddbara fordon, vindkraftverk och solpaneler.

Regeringen framhåller vidare att SGU under 2024 fick 70 miljoner kronor för att kunna finansiera förstärkta insatser för systematisk kartläggning av

malm potentiella områden samt övriga insatser kopplade till främjande av mineralutvinning i Sverige. Syftet är att i Sverige bidra till en trygg försörjning av mineral och metaller som är kritiska för samhällets funktion samt att bidra till omställning till grön energi och teknisk utveckling. Vidare nämner regeringen att SGU under 2023 föreslog konkreta insatser med syfte att främja näringslivsutvecklingen inom myndighetens sektor och påbörjade rekryteringen av personal för satsningens genomförande. Utöver detta redovisar regeringen också att den under våren 2024 lämnade tre nya uppdrag till SGU inom ramen för satsningen:

- uppdrag om kartläggning av malm potentiella områden (KN2024/00164)
- uppdrag om att uppmuntra enskilda privatpersoners sökande efter förekomster av värdefulla mineral i Sverige (KN2024/00358)
- uppdrag om att utveckla arbetet med att informera om prospekteringsintressanta metaller och mineral samt att förstärka arbetet med övriga näringslivsfrämjande insatser (KN2024/00946).

Under rubriken Politikens inriktning anger regeringen bl.a. att en trygg och hållbar mineralförsörjning blir allt viktigare i ljuset av det försämrade omvärldsläget och behovet av klimatomställning. I takt med att Sverige och EU ställer om, digitaliseras och säkrar strategisk produktion ökar efterfrågan på tillgång till mineral och metaller. Det kommer att behövas ökad metall- och mineralproduktion från sekundära källor, mer återvinning och att metaller och mineral används mer effektivt. Detta kommer dock inte att täcka hela det framtida metallbehovet som klimatomställningen innebär. Därför behövs en ökad produktion av råmaterial i Sverige för att säkra framtidens behov och Sverige har stor geologisk potential för att utvinna de råvaror som är nödvändiga i produktionen av den teknik som behövs för att ställa om.

Om gruvnäringen i regeringens forsknings- och innovationsproposition

I propositionen Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (prop. 2024/25:60) som regeringen överlämnade till riksdagen i december 2024 föreslås en särskild förstärkning under perioden 2025–2028 på sammanlagt 328 miljoner kronor på forskning och innovation inom gruvområdet (prop. 2024/25:60). Satsningen inkluderar utökade resurser och permanent finansiering av Centrum för avancerad gruvteknik och metallurgi (Center for Advanced Mining and Metallurgy, CAMM) vid Luleå tekniska universitet. CAMM förstärks också när det gäller forskning på kritiska och strategiska metaller och mineral med fokus på utvinningstekniker för både primär och sekundär utvinning samt anrikning. Vidare omfattar satsningen ett nytt program för grundforskning om hållbar utvinning av metaller och mineral. Detta ska inkludera hela värdekedjan från prospektering, gruvbrytning, gruvavfallshantering, gruvutrustning och mineralprocesser till metallframställning och återvinning samt social hållbarhet.

Propositionen bereds för närvarande i riksdagen och beslut väntas i maj 2025.

En mineralstrategi har aviserats

Våren 2013 antogs en mineralstrategi som reviderades 2015. Denna strategi omfattade ett flertal åtgärder som har genomförts enligt plan. Våren 2020 konstaterade utskottet att flera av dessa åtgärder väntas ha effekt under flera års tid (bet. 2019/20:NU11).

I budgetpropositionen för 2024 (prop. 2023/24:1, utg.omr. 24 Näringsliv) aviserade regeringen att den har för avsikt att ta fram en ny mineralstrategi för att säkra inhemsk metallproduktion i en förändrad geopolitisk kontext.

I februari 2025 redovisade Klimat- och näringslivsdepartementet att arbetet med att ta fram en mineralstrategi pågår inom Regeringskansliet. I syfte att ge den nya strategin en så bred förankring som möjligt bjöd statsrådet Ebba Busch i början av 2025 in ett antal myndigheter, organisationer och det mest berörda lärosätet – Luleå tekniska universitet – till ett möte för att lyssna in deras främsta medskick till strategin. Enligt uppgift från Regeringskansliet i anslutning till det nyssnämnda mötet ska strategin presenteras före sommaren 2025.

EU om mineralförsörjning

Den svenska gruvindustrin är betydelsefull för EU. Drygt 90 procent av EU:s järnmalmsproduktion kommer från Sverige. Sverige står även för 45 procent av EU:s produktion av bly och för cirka en tredjedel av unionens produktion av zink. Sverige bidrar även med en stor del av produktionen av guld, silver och koppar.

I mars 2023 presenterade kommissionen ett förslag till förordning om kritiska råvaror (European Critical Raw Materials Act, CRMA). Förslaget övergripande målsättning är att säkerställa EU:s tillgång till säker och hållbar försörjning av kritiska råmaterial, och förslaget syftar till att stärka de olika stegen längs hela värdekedjan, inklusive prospektering och kraftigt ökad återvinning. Förslaget innehåller åtgärder för att stärka EU:s tillgång till hållbart producerade råmaterial och sätter upp riktmärken för ökad kapacitet inom EU när det gäller utvinning, förädling, återvinning och diversifiering av import.

Dessa riktmärken innebär att 2030 ska EU kunna producera

- 10 procent av sitt årsbehov genom utvinning
- 40 procent genom bearbetning
- 25 procent genom återvinning.

Högst 65 procent av årsbehovet av varje viktig råvara, oavsett bearbetningsstadium, får komma från ett enskilt land utanför EU.

Förslaget inkluderade även åtgärder som nationella program för grundläggande geologisk kartläggning och för att utveckla cirkulariteten på råmaterialmarknaderna samt bestämmelser för att minska det ekologiska fotavtrycket. Förslaget ska också förbättra EU:s förmåga att övervaka och minimera risker

relaterade till hållbar försörjning av kritiska råmaterial och säkerställa den fria rörligheten av sådana råmaterial på den inre marknaden.

Efter förhandlingar mellan rådet, kommissionen och Europaparlamentet under återstoden av 2023 kunde förordningen antas slutligt av Europaparlamentet i december 2023. Den trädde sedan i kraft den 23 maj 2024.

Kritiska och strategiska råmaterial lyfts också fram i den konkurrenskraftsrapport som presenterades hösten 2024 (den s.k. Draghi-rapporten). Det påpekas att EU måste anpassa sig till en allt mer osäker geopolitisk situation och minska sitt beroende av omvärlden när det exempelvis gäller kritiska råvaror, inklusive vissa metaller och mineral. Även i det efterföljande meddelandet En konkurrenskraftskompass för EU (COM(2025) 30) som lades fram i slutet av januari 2025 framhålls EU:s behov av att diversifiera, stärka och säkerställa resiliens i sina leveranskedjor och att ingå och genomföra ytterligare handelsavtal och partnerskap för att bl.a. bidra till att trygga försörjningen av kritiska råvaror. Här anger kommissionen bl.a. avsikten att ta fram en gemensam inköpsplattform för kritiska råvaror.

I kommissionens meddelande Given för en ren industri: en gemensam färdplan för konkurrenskraft och fossilfrihet (COM(2025) 85) som lades fram i slutet av februari 2025 anges att kommissionen kommer att prioritera genomförandet av förordningen om kritiska råvaror. Utöver den ovan omnämnda inköpsplattformen anges även att det kan bli aktuellt med att samordna strategiska lager, övervaka leveranskedjorna och utforma finansiella produkter för investeringar i leverantörer i tidiga led inom och utanför EU.

Uppdrag till SGU att genomföra delar av den nya EU-förordningen

Med anledning av bestämmelser i den nya EU-förordningen har SGU i regleringsbrevet för 2025 fått i uppdrag att göra följande:

- Upprätta nationella program och offentliggöra kartor med grundläggande information om mineralförekomster.
- Förbereda metoder för identifiering och rapportering av projekt/centrala marknadsaktörer inom värdekedjan för kritiska råmaterial i samråd med berörda myndigheter. Ett förslag på ansvarsfördelning för värdekedjans respektive delar (utvinning, förädling och återvinning) ska redovisas till Regeringskansliet senast den 1 april 2025.
- Analysera vilka åtgärder som behövs för att genomföra artikel 27 om återvinning av kritiska råmaterial från utvinningsavfall. Inom ramen för uppdraget ska SGU inrätta en databas som uppfyller kraven i artikel 27.4–27.8 och analysera behovet av ytterligare åtgärder för att alla uppgifter ska kunna föras in i databasen. Arbetet ska redovisas senast den 24 oktober 2025.
- Samordna och sammanställa medlemsstatsrapporten enligt förordningens artikel 45 med bidrag från berörda myndigheter. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet senast den 20 april 2026.

Ivas projekt Vägval metaller och mineral

Under 2023–2024 drev Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien (Iva) projektet Vägval metaller och mineral. Som bakgrund till projektet nämns bl.a. att covid-19-pandemin och kriget i Ukraina har förändrat förutsättningarna för den internationella handeln med metaller och mineral. Den centrala frågeställningen för projektet var hinder och målkonflikter förknippade med hela värdekedjan för metaller och mineral. En viktig aspekt är hur det ska vara möjligt att öka acceptansen för de näringar och materialflöden som krävs för att säkerställa tillgången på metaller och mineral för ett fossilfritt samhälle.

Projektet presenterade sin slutrapport i oktober 2024 (Metaller och mineral för en hållbar utveckling och stärkt konkurrenskraft). I rapporten beskriver Iva sex vägval, med tillhörande rekommendationer som ska bidra med konkreta förslag på hur Sverige kan bidra till försörjningen av metaller och mineral och samtidigt stärka svensk och europeisk konkurrenskraft. De sex vägvalen är följande:

1. Sverige bör ta en ledande roll i Europas försörjning av metaller och mineral.
2. Stärk svensk gruv-, gruvteknik- och återvinningsindustri.
3. Förenkla för återanvändning och materialåtervinning.
4. Skapa nya internationella strategiska samarbeten och stärk de befintliga.
5. Utveckla och effektivisera tillståndprocesser och verktyg för att hantera mål- och intressekonflikter.
6. Satsa brett på kunskap, forskning och innovation om metaller och mineral.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2024 avstyrkte utskottet ett likalydande yrkande som det nu aktuella om behovet av en robust och funktionell lagstiftning för gruvnäringen (bet. 2023/24:NU8). Utskottet var inte heller berett att ställa sig bakom ett förslag – likalydande med ett som även är aktuellt i år – om att Sverige ska verka för att EU:s regelverk ska stimulera gruvnäringen och dess värdekedjor att konkurrera utifrån bästa möjliga prestanda när det gäller miljö, klimat och mänskliga rättigheter. Utskottet ansåg att Sverige vanligen tillhör de länder som håller dessa frågor högt i olika internationella sammanhang och att ett riksdagsuttalande med den innebörden därför inte bedömdes vara nödvändigt.

Även yrkanden om en ny eller reviderad nationell mineralstrategi behandlades av utskottet i det nyssnämnda betänkandet. Utskottet avstyrkte förslagen med hänvisning till att en sådan strategi redan hade utlovats av regeringen.

Utskottets ställningstagande

Primärproduktion av basmetaller har varit en av grundpelarna för den svenska välfärdsstatens framväxt, och gruvnäringen och dess kringverksamheter är alltjämt en viktig del i det svenska samhällsbygget. Arbetsstillfällena skapas i delar av landet där utbudet annars är begränsat och den stora statliga aktören

LKAB:s bidrag till statskassan i form av avkastning är ansenligt samtidigt som andra aktörer inom sektorn svarar för betydande skatteinbetalningar.

På senare år har ett allt större intresse riktats mot behovet av olika typer av metaller, mineral och andra material som behövs i sådan miljö- och energiteknik som spelar en mycket viktig roll i det pågående arbetet med att ställa om flera samhällssektorer bort från ett klimatskadligt fossilbränsleberoende. Utöver betydelsen i detta perspektiv ingår vissa av dessa material även i sådana komponenter som är nödvändiga i bl.a. telekomutrustning.

Begreppet kritiska metaller och mineral har i mångt och mycket präglat den gruv- och mineralnäringsrelaterade politiken under de senaste åren, både i Sverige och i många andra länder. Sedan Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina har förekomsten av eller bristen på dessa kritiska metaller och mineral dessutom fått en allt tydligare geopolitisk betydelse. Dessvärre är tillgången till dessa råmaterial ofta begränsad till följd bl.a. av att utvinningen är komplicerad och därmed dyr eller att fyndigheterna är belägna i länder som inte vill eller har svårt att leva upp till acceptabla miljökrav eller arbetsförhållanden. Det kommer därför att krävas utvinning från både primära och sekundära källor. Nya gruvor kommer att behövas samtidigt som en effektivare användning av redan extraherat material och återvinning måste ges ökad uppmärksamhet.

När det gäller yrkanden om att det ska tas fram en ny mineralstrategi, kan utskottet konstatera att en sådan strategi har aviserats av regeringen och att den förväntas kunna presenteras senare under innevarande vår. Något uttalande från riksdagen om en sådan strategi anser utskottet därför inte vara nödvändigt. Utskottet anser inte heller att det finns skäl för riksdagen att yttra sig över innehållet i denna strategi, utan utskottet förutsätter att regeringen i arbetet med strategin beaktar så centrala frågor som betydelsen av att verka aktivt för att främja förutsättningarna för en konkurrenskraftig och hållbar svensk gruvnäring även fortsättningsvis. Detta inkluderar att vidmakthålla och utveckla goda förutsättningar för utvinningen av basmetaller i Sverige, att på olika sätt göra det lättare att finna och utvinna kritiska metaller och mineral men också att främja ett cirkulärt tänk där resurseffektivitet och ökad återvinning är viktiga ledstjärnor. Här vill utskottet betona att eftersom Sverige är medlem av EU får det anses vara en självklarhet att regeringen i arbetet med mineralstrategin beaktar de mål som har satts upp i EU:s förordning om kritiska råvaror. En uppmaning från riksdagen med denna innebörd anser utskottet således inte behövas. Detsamma gäller ett uttalande om en genomlysning av den befintliga lagstiftningen som reglerar gruvnäringen för att göra den mer robust och funktionell. I likhet med vad utskottet uttalade när motsvarande förslag behandlades våren 2024 förutsätter utskottet alltså att den utlovade mineralstrategin kan komma att innehålla överväganden med koppling till minerallagens framtida utformning och då rimligen även med beaktande av de särskilda behov som kan tänkas uppkomma i samband med nationella eller internationella kriser. Inom ramen för överväganden om bestämmelserna i minerallagen bör

även frågor om olika aktörers rätt att yttra sig i koncessionsärenden – i linje med vad som föreslås i en av motionerna – kunna komma att beröras.

Därmed avstyrks motionsyrkandena.

Mineral och miljö

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om olika miljöfrågor relaterade till gruv- och mineralfrågor. Utskottet hänvisar bl.a. till att riksdagen våren 2024 behandlade frågor om prövning av koncessionsärenden i förhållande till miljöbalkens s.k. hushållningsbestämmelser.

Jämför reservation 5 (SD) och 6 (V, MP).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 16 föreslås ett tillkännagivande om att regeringen ska utreda modellen för företagens ekonomiska ansvar för sanering och efterbehandling av mark i samband med avslutad gruvverksamhet. Att tydliggöra hur det säkerställs att koncessionshavaren avsätter medel för sanering och efterarbete kan komma att öka den sociala acceptansen i lokalsamhället, menar motionärerna.

Elin Söderberg m.fl. (MP) redovisar i kommittémotion 2024/25:1329 uppfattningen att om Sveriges gruvdrift på allvar ska bli en del av den gröna omställningen måste denna omställning även omfatta själva gruvdriften. I yrkande 8 efterfrågar motionärerna ett tillkännagivande om att regeringen ska understödja gruvbranschens omställning till fossilfri gruvdrift senast 2035 samt till att samtliga bearbetningssteg är klimatneutrala och all energianvändning är fossilfri senast 2045. Vidare anser motionärerna att prövningen enligt 3 och 4 kap. miljöbalken i sin helhet ska utmönstras ur minerallagen och överföras till miljöbalksprövningen. Motionärerna begär i yrkande 12 ett tillkännagivande om att 3 och 4 kap. miljöbalken ska tillämpas även vid prövning enligt miljöbalken, fristående från de bedömningar som har gjorts i koncessionsärendet. Vidare anser motionärerna att det bör anges att när en verksamhet senare ska prövas enligt miljöbalken eller andra lagar ska en prövning enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken göras oberoende av de ställningstaganden som har gjorts i koncessionsärendet. I yrkande 13 begärs ett tillkännagivande med den innebörden.

I kommittémotion 2024/25:1743 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande till regeringen om att det bör tillsättas en utförlig utredning av gruvverksamhetens prövningsprocesser i syfte att främja en tydligare, effektivare och mer förutsägbar prövningsordning där miljö och människors rättigheter värnas.

Bakgrund och pågående arbete

Miljöbalkens hushållningsbestämmelser och koncessionsprövning enligt minerallagen

Våren 2024 behandlade riksdagen regeringens proposition Natura 2000-tillstånd vid ansökan om bearbetningskoncession enligt minerallagen (prop. 2023/24:126, bet. 2023/24:NU17, rskr. 2023/24:211). I anslutning till detta tog utskottet även ställning till ett motionsförslag, liknande de som är aktuella nu, om förhållandet mellan miljöbalkens hushållningsbestämmelser (3 och 4 kap.) och koncessionsprövning enligt minerallagen. Utskottet sa sig då dela regeringens bedömning att en flytt av hela prövningen av 3 och 4 kap. miljöbalken från koncessionsprövningen till miljöprövningen skulle kräva en särskild utredning och att detta inte var en fråga som kunde hanteras inom ramen för det då aktuella lagstiftningsärendet. Utskottet avstyrkte förslaget om att en sådan utredning skulle tillsättas.

Gruv- och mineralbranschens klimatfärdplan

År 2018 presenterade gruv- och mineralnäringen i samverkan med regeringsinitiativet Fossilfritt Sverige en klimatfärdplan. Färdplanen uppdaterades därefter under 2022. Målen i färdplanen är att gruvdriften ska vara fossilfri 2035 och att samtliga bearbetningssteg är klimatneutrala och all energianvändning är fossilfri 2045. För att genomföra färdplanen arbetar branschen bl.a. med

- ökad elektrifiering, både när det gäller själva gruvverksamheten och vissa förädlingsprocesser
- byte till biobränsle i transporter och arbetsmaskiner och även i vissa förädlingsprocesser, främst i en övergångsfas där el (ännu) inte kan användas
- ytterligare automation och digitalisering för effektivare fordon och mer optimerad användning
- teknikutveckling av förädlingsprocesser.

Efterbehandlingsansvar

I 10 kap. miljöbalken finns de bestämmelser som reglerar vem som är ansvarig för att utreda och efterbehandla områden som är så pass förorenade att de kan medföra skada eller problem för människors hälsa eller miljön. Enligt huvudregeln är det den som bedriver eller har bedrivit verksamhet eller har vidtagit en åtgärd som har bidragit till föroreningen, den s.k. verksamhetsutövaren, som är utrednings- och efterbehandlingsansvarig. Även en fastighetsägare kan bli ansvarig.

I april 2022 överlämnade regeringen propositionen Ordning och reda på avfallet (prop. 2021/22:219) till riksdagen. I propositionen föreslogs nya bestämmelser om hur säkerheter ska ställas vid utvinningsverksamheter. Riksdagen beslutade om lagändringarna våren 2022 (bet. 2021/22:MJU26, rskr.

2021/22:415). De delar av lagändringarna som gäller utvinningsverksamheter trädde i kraft den 1 juli 2023. Övriga delar trädde i kraft den 1 januari 2023.

Enligt den nya lydelsen av 16 kap. 3 § miljöbalken som trädde i kraft den 1 juli 2023 kan tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken göras beroende av att den som avser att bedriva verksamheten ställer säkerhet för kostnaderna för att avhjälpa miljökada och för andra återställningsåtgärder som verksamheten kan ge anledning till. En säkerhet ska godtas om den visas vara betryggande för sitt ändamål. Säkerheten kan ställas efter hand enligt en plan som innebär att säkerheten vid varje tidpunkt tillgodoser det aktuella behovet. Det kan vidare noteras att en ny lydelse av 15 kap. 35 § miljöbalken trädde i kraft vid samma tidpunkt. Bestämmelsen stipulerar att tillstånd för en verksamhet som omfattar deponering av avfall endast får ges om tillståndet förenas med en skyldighet att ställa säkerhet enligt 16 kap. 3 § miljöbalken för fullgörande av skyldigheter som gäller för verksamheten eller om verksamhetsutövaren vidtar någon annan lämplig åtgärd för ett sådant säkerställande.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett förslag om när en s.k. Natura 2000-prövning ska genomföras och huruvida ett Natura-2000-tillstånd är ett villkor för att bergmästaren ska kunna bevilja bearbetningskoncession avstyrktes av utskottet våren 2024 (bet. 2023/24:NU8). I samma betänkande – liksom även våren 2023 – avstyrkte utskottet ett yrkande som var likalydande med det nu aktuella om sanering och efterbehandling av gamla gruvområden.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill inledningsvis framhålla att det delar motionärernas uppfattning om att den svenska gruvnäringen ska vara hållbar i begreppets breda bemärkelse. Klimatet och gruvors närmiljö ska värnas samtidigt som verksamheten är socialt och ekonomiskt hållbar. Det råder enligt utskottets uppfattning således ingen tvekan om att den svenska gruvnäringen har en viktig roll att spela både som en föregångare när det gäller hur man inom den egna näringen förhåller sig till klimat- och miljöfrågor, men också genom att kunna tillhandahålla sådana råmaterial som är nödvändiga för den gröna omställningen. Här ser utskottet positivt på det arbetet som branschen bedriver i samverkan med Fossilfritt Sverige.

En klok hushållning med mark och vattenresurser är naturligtvis något som bör vara vägledande för gruvnäringen. Här har riksdagen så sent som våren 2024 behandlat förslag som gäller prövning av koncessionsärenden i förhållande till miljöbalkens s.k. hushållningsbestämmelser. Inom ramen för det ärendet tog utskottet också ställning till motioner med förslag som överensstämmer med de som nu är aktuella i en av motionerna. Utskottet har inte ändrat uppfattning i frågan, men vill dessutom tillägga att det nyligen har över-

lämnats en utredning om miljöprövningarnas framtida utformning som för närvarande är ute på remiss. Vidare har utredningen fått ytterligare uppdrag som kommer att redovisas senare under 2025 och 2026.

När det avslutningsvis gäller förslaget i en av motionerna om efterarbete efter gruvbrytning har utskottet vid flera tidigare tillfällen redovisat de förändringar som har gjorts i regelverket på detta område och så sent som våren 2024 avstyrkt ett motionsyrkande likalydande med det nu aktuella. Utskottet anser alltså att dessa lagändringar bör få verka en tid innan det finns skäl för riksdagen att vidta några nya åtgärder på området.

Därmed avstyrks motionsyrkandena.

Kritiska metaller och mineral

Utskottets förslag i korthet

Med hänvisning bl.a. till pågående och utförda insatser avslår riksdagen motionsyrkanden som på olika sätt gäller kritiska metaller och mineral.

Jämför reservation 7 (S), 8 (V) och 9 (C).

Motionerna

Fredrik Olovsson m.fl. (S) har i motion 2024/25:3136 flera förslag på temat innovationskritiska metaller och mineral. I yrkande 17 föreslås ett tillkännagivande om att stärka förutsättningarna för utvinning av metaller och mineral från såväl primära som sekundära källor med särskilt fokus på innovationskritiska metaller och mineral. I yrkande 19 föreslås ett tillkännagivande om att ett snabbspår för brytning av kritiska jordartsmetaller bör utredas. Förslagen motiveras med att dessa metaller behövs för att klara klimatomställningen samtidigt som de ökar den svenska konkurrenskraften.

I kommittémotion 2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 8 anför motionärerna att det bör vara en nationell målsättning att nå en högre självförsörjningsgrad för innovationskritiska metaller och sällsynta jordartsmetaller. Man pekar bl.a. på ökad efterfrågan och på att Sverige är beroende av import från länder där gruvbrytning bygger på metoder som är tvivelaktiga ur såväl etisk synvinkel som miljösynpunkt.

SGU bör få i uppdrag att utreda vilka kritiska metaller som finns i Sverige och myndighetens uppdrag bör utökas så att det även innefattar Sveriges mineraldäcksättning. Ett tillkännagivande med den inriktningen efterfrågas i kommittémotion 2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkande 20. Motionärerna anser att SGU bör få ta ett större ansvar inte bara i prospekteringsprocessen utan i hela cirkeln från prospektering till återvinning.

För att lyckas med klimatomställningen är det av stor vikt att trygga försörjningen av de innovationskritiska metaller och mineral som behövs i mo-

dem miljöteknik. Detta framhåller Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) i kommittémotion 2024/25:2467. I yrkande 29 begär motionärerna ett tillkännagivande om att trygga försörjningen av sådana metaller och mineral.

Bakgrund och pågående arbete

Kartläggning av innovationskritiska metaller och mineral

I februari 2018 gav regeringen SGU i uppdrag att kartlägga möjligheterna för utvinning i Sverige av de innovationskritiska metaller och mineral som är nödvändiga för bl.a. miljö- och klimatomställningen (N2018/1044/FÖF). Uppdraget innebar en utökad insats för kartläggningen av innovationskritiska metaller och mineral för att säkerställa råvaror av hög kvalitet genom ansvarsfull och miljömässigt hållbar återvinning och utvinning.

Uppdraget redovisades i mars 2020 i rapporten Innovationskritiska metaller och mineral i Bergslagen (RR 2020:02). SGU har inom projektet visat att det finns potential för innovationskritiska metaller och mineral i Bergslagen i både primära och sekundära källor. De rapporterade undersökningarna tar dock inte ställning till om förekomsterna är brytvärda.

Uppdrag att öka möjligheterna till hållbar utvinning och återvinning av mineral och metaller från sekundära resurser

I mars 2021 fick SGU i uppdrag att tillsammans med Naturvårdsverket arbeta för att öka möjligheterna till hållbar utvinning av mineral och metaller från sekundära resurser. Arbetet skulle bidra till omställningen till en mer cirkulär och resurseffektiv ekonomi och fokusera på kritiska mineral och metaller. Uppdraget slutredovisades i februari 2023 i rapporten Hållbar utvinning och återvinning av metaller och mineral från sekundära resurser (RR 2023:01).

Utifrån de resultat som uppnåddes inom ramen för uppdraget föreslog de båda myndigheterna fortsatta insatser för att öka kunskapsbasen om sekundär resurspotential, för att bidra till en cirkulär ekonomi och för att nå miljö- och klimatmålen.

Utskottets forskningsöversikt om Sveriges tillgångar till innovationskritiska metaller och mineral

Utskottets grupp för uppföljning och utvärdering beslutade i maj 2021, på mandat av utskottet, att ta fram en forskningsöversikt som kan ge en bild av kunskapsläget när det gäller Sveriges tillgång till innovationskritiska metaller och mineral från brytning, sekundäravfall och återvinning. Våren 2022 presenterade utskottet rapporten Innovationskritiska metaller och mineral – en forskningsöversikt (2021/22:RFR10). Av rapporten framgår bl.a. att begreppet innovationskritiska metaller och mineral refererar till metaller och mineral som är av stor ekonomisk betydelse för en viss bransch eller industrisektor eller ett geografiskt område och som det av olika orsaker riskerar att bli försörjningsbrist på. Hur kritiskt ett visst råmaterial är för produktionen av en viss vara kan

förändras över tid och reflekterar bl.a. nuvarande och förväntad framtida efterfrågan, globala politiska förhållanden och teknisk utveckling. Vidare redovisas det i rapporten att SGU har bedömt att Sverige har geologisk potential för flera innovationskritiska råmaterial och har visat flera malmberäknade fyndigheter där dessa råmaterial ingår, t.ex. sällsynta jordartsmetaller, grafit, kobolt, litium, nickel, platinagruppens metaller, titan och vanadin. Därtill framhålls det att Tillväxtanalys har analyserat hela värdekedjan från utvinning av primära råmaterial till nya miljö- och teknikinnovationer och funnit att det för litium, sällsynta jordartsmetaller, grafit, volfram och kobolt finns förutsättningar för framtida hela produktionskedjor i Sverige.

Utredning om prövningsprocesser och regelverk för en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral

I oktober 2022 presenterade den särskilda utredaren Helén Leijon, enhetschef vid Länsstyrelsen Västernorrlands län, sitt betänkande En tryggad försörjning av metaller och mineral (SOU 2022:56). Utredningens uppdrag var att se över prövningsprocesser och regelverk i syfte att säkerställa en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral från primära och sekundära källor. I tilläggsdirektiv i juni 2022 preciserade regeringen att uppdraget även innefattade att utreda hur försörjningen av innovationskritiska metaller och mineral som är nödvändiga för klimatomställningen kan få en särställning gentemot andra metaller och mineral i miljöbalkens bestämmelser om hushållning med mark och vatten. En övergripande slutsats i utredningsbetänkandet var att en hållbar försörjning inte kan åstadkommas enbart genom regelförändringar och förändrade prövningsprocesser, utan det behövs även insatser inom andra områden. Det handlar bl.a. om organisation, strategisk styrning och kunskapsförsörjning.

Utredningsbetänkandet remitterades aldrig i sin helhet, men däremot togs det fram en promemoria som till viss del byggde på förslag i betänkandet. I promemorian föreslogs det ändringar i terrängkörningsförordningen (1978:594) och miljöprövningsförordningen (2013:251) som syftar till att förenkla för prospektörer och är ett led i regeringens arbete med att förenkla och korta tillståndprocesserna. Den 16 november 2023 beslutade regeringen om dessa förordningsändringar. Besluten innebar att det infördes en generell dispens för terrängkörning och att anmälningsplikten för djupborring tas bort för undersökningsarbete som utförs inom ramen för ett undersökningstillstånd enligt minerallagen.

Förstärkta insatser för kartläggning och främjande av mineralutvinning

I budgetpropositionen för 2024 (prop. 2023/24:1, utg.omr. 24 Näringsliv) föreslog regeringen utvecklade och förstärkta insatser hos Sveriges geologiska undersökning (SGU) för systematisk kartläggning av malm potentiella områden samt övriga insatser kopplade till främjande av mineralutvinning i Sverige.

Syftet är att bidra till en trygg försörjning av mineral och metaller som är kritiska för samhällets funktion samt att bidra till omställning till grön energi och teknisk utveckling. För detta ändamål föreslog regeringen en ökning av anslaget 1:8 Sveriges geologiska undersökning med 70 miljoner kronor 2024. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag (bet. 2023/24:NU1).

I budgetpropositionen för 2025 föreslog regeringen att SGU tillförs 9 miljoner kronor 2025 för att svara upp mot kraven i förordningen om kritiska råvaror om övervakning och datainsamling (prop. 2024/25:1, utg.omr. 24 Näringsliv). Därefter beräknas myndigheten, för samma ändamål, tillföras 10 miljoner kronor 2026 respektive 2027. Detta utgör också en del av Klimat-handlingsplanens satsning (se nedan) på säkrad försörjning av kritiska råmaterial.

Även denna gång biföll riksdagen regeringens förslag. I sitt ställningstagande pekade utskottet på att en trygg och hållbar mineralförsörjning blir allt viktigare i ljuset av det försämrade omvärldsläget och behovet av klimatomställning. En konkurrenskraftig och stark gruvnäring är därför avgörande för att möjliggöra det gröna samhällsbygget och stärka Sveriges konkurrenskraft och försvarsförmåga (bet. 2024/25:NU1).

Om kritiska råmaterial i regeringens klimathandlingsplan

I den klimathandlingsplan som regeringen presenterade den 21 december 2023 framhölls vikten av att en trygg och hållbar råvaruförsörjning säkras för svenska företag av sådana metaller och mineral som är kritiska och strategiska enligt EU:s förordning om kritiska råvaror och som är nödvändiga i produktionen av t.ex. vindkraftverk, batterier, livsmedel och transportinfrastruktur (skr. 2023/24:59). Regeringen redovisade i anslutning till detta uppfattningen att den cirkulära användningen av innovationskritiska metaller och mineral bör stärkas och att det behövs en satsning på att definiera, utveckla och införa kvalitetssäkrade och volymmässigt tillräckliga råvaru- och produktflöden. Enligt vad som anfördes i skrivelsen ser regeringen detta som särskilt viktigt för s.k. kritiska och strategiska metaller och mineral.

I sitt ställningstagande till klimathandlingsplanen framhöll miljö- och jordbruksutskottet i likhet med regeringen att Sverige har en unik möjlighet att ta till vara den tillväxtpotential och de geopolitiska fördelar som den gröna omställningen innebär. Sverige har ett fossilfritt elsystem, rikligt med mineral och metaller, hög kompetens, innovationskraft och betydande företagsamhet. Utskottet delade regeringens bedömning att omställningen, rätt tillvaratagen, kan skapa fler jobb, ökad tillväxt och stärkt välfärd (bet. 2023/24:MJU15).

Vidare konstaterade utskottet att det är positivt att Sverige genom en stark gruvsektor och cirkulär användning av mineral kan bidra till en ökad självförsörjningsgrad inom EU av metaller och mineral, som ofta är centrala råvaror i tekniker som är avgörande för klimatomställningen, och därigenom bidra till ökad säkerhet och mindre beroende av import från tredjeländer. Miljö- och jordbruksutskottet refererade även ett yttrande från näringsutskottet (yttr.

2023/24:NU2y) där det sistnämnda utskottet hade framhållit den svenska gruvnäringens avgörande betydelse både för Sverige och för övriga EU när det gäller klimatet men också ur ett konkurrenskrafts- och beredskapsperspektiv. Såväl traditionella metaller som s.k. innovationskritiska metaller och mineral behövs i allt större utsträckning i samhället och för att klara den industriella omställningen från fossilbaserade till fossilfria processer. Mycket av detta råmaterial finns tillgängligt i Sverige. Näringsutskottet delade därför regeringens bedömning att processen för prospektering och utvinning av koncessionsmineral bör effektiviseras och bli mer förutsebar.

Nordiska ministerrådet om innovationskritiska metaller och mineral

Under 2024 var Sverige ordförandeland i Nordiska ministerrådet. Under rubriken Ett konkurrenskraftigt Norden i programmet för det svenska ordförandeskapet slog regeringen fast att de nordiska länderna har världsunika potentiella tillgångar till ett flertal av de metaller som används i ny teknik, möjligheter att utvinna dessa på ett hållbart sätt liksom en stark tradition av att stå upp för hållbarhet och mänskliga rättigheter. Det svenska ordförandeskapet sa sig ha för avsikt att prioritera arbetet på detta område även fortsättningsvis.

I oktober 2024 tog statsrådet Ebba Busch emot delegationer från Finland, Åland, Island, Danmark, Norge och Grönland för att diskutera hur tillgången till kritiska och strategiska råvaror kan säkras och om nordiskt samarbete kring frågor som gäller en hållbar gruv- och mineralindustri.

Totalförsvarets forskningsinstitut om sällsynta metaller och säkerhetspolitik

I augusti 2023 publicerade Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) en rapport om sällsynta metaller roll ur ett stormaktspolitiskt perspektiv (Sällsynta metaller och stormaktsrivalitet – En översikt om nya strategiska resurser och risker för råvarukonflikter). Rapporten belyser bl.a. hur omvärldsutvecklingen påverkar efterfrågan på dessa sällsynta metaller samt vilken risken är för nya resurskrig. Det slås vidare fast att handel med sällsynta metaller till skillnad från många andra handelsfrågor är tydligt kopplad till säkerhetspolitik. Det konstateras att Sverige kan bidra till att minska EU:s beroende av import av sällsynta metaller från Kina genom att öka utvinningen av dessa i Sverige utan att det skulle ge upphov till några avsevärda säkerhetspolitiska merkostnader, såsom behov av skydd av utvinning och transporter. Vidare görs bedömningen att för Sveriges del kan högre priser på sällsynta metaller komma att täcka de kostnader som uppkommer med anledning av att ny utvinning måste leva upp till högt ställda miljö- och arbetsmiljökrav. Det högre priset skulle kunna ses som en geopolitisk premie, dvs. priset som importörer av svenska sällsynta metaller skulle få betala skulle täcka säkerhet i dubbel bemärkelse. Det handlar då dels om att täcka kostnaderna för säker utvinning ur arbets- och miljösynpunkt, dels om att värdesätta tryggheten av att ha en stabil demokratisk stat som en tillförlitlig leverantör.

Tillväxtanalys om en resurseffektiv och konkurrenskraftig metall- och mineralnäring

I rapporten En resurseffektiv och konkurrenskraftig metall- och mineralnäring (Rapport 2023:18) har Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser (Tillväxtanalys) studerat Sveriges konkurrensfördelar i jämförelse med andra länder och hur svensk politik skulle kunna utformas för att stärka landets utvinnings- och återvinningsindustri. Myndigheten konstaterar bl.a. att allt fler metaller behövs för att ny teknik ska fungera, samtidigt som den miljö- och klimatpåverkan som uppstår från utvinning och förädling av metaller är betydande även fortsättningsvis. Vidare pekar myndigheten ut den marknads- makt som Kina har skapat under de senaste decennierna kring särskilt innovationskritiska metaller som en särskild utmaning. Myndigheten slår fast att Sverige har en god geologisk potential för flera innovationskritiska metaller och mineral.

För att möjliggöra en ökad utvinning av innovationskritiska metaller och mineral från primära och sekundära resurser rekommenderar Tillväxtanalys regeringen bl.a. att säkerställa att prövningsprocesserna för utvinning av metaller och mineral är förenliga med EU-rätten och konkurrenskraftiga ramvillkor för primär och sekundär metallproduktion i övrigt utifrån ett samhälls- ekonomiskt perspektiv samt att hantera de juridiska osäkerheterna kring utvinning ur gruvavfall. Myndigheten anser också att regeringen bör utreda lagring av avfallsströmmar för innovationskritiska metaller och mineral.

Om kritiska metaller och mineral i regeringens forsknings- och innovationsproposition

Som har nämnts tidigare i betänkandet innehåller regeringens forsknings- och innovationsproposition (prop. 2024/25:60) en särskild satsning på forskning om kritiska och strategiska metaller och mineral med fokus på utvinningstekniker för både primär och sekundär utvinning samt anrikning. Satsningen är kopplad till Centrum för avancerad gruvteknik och metallurgi (CAMM) vid Luleå tekniska universitet.

Propositionen bereds för närvarande i riksdagen och beslut väntas i maj 2025.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2024 avstyrkte utskottet förslag på temat innovationskritiska metaller och mineral (bet. 2023/24:NU8). Utskottet hänvisade bl.a. till att såväl SGU som en särskild utredare har haft i uppgift att se över dessa frågor samt till att även utskottet har fördjupat sig i frågor om innovationskritiska metaller och mineral genom att ta fram en forskningsöversikt på området.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har redan tidigare i betänkandet uppmärksammat den växande betydelsen av kritiska och strategiska metaller, mineral och andra material. Dessa har betydelse för att kunna möta klimatutmaningar, för viktiga tillämpningar inom bl.a. telekommunikation men också för att en allt oroligare omvärld har accentuerat deras geopolitiska betydelse.

Med hänvisning till redovisningen under rubriken Bakgrund och pågående arbete ovan kan utskottet konstatera att det under senare år har gjorts och görs flera insatser i Sverige och på EU-nivå för att öka kunskaperna om var dessa metaller och mineral finns och vad som behövs för att kunna ta dem till vara. Utskottet har dessutom på eget initiativ tagit fram en forskningsöversikt om Sveriges tillgångar till innovationskritiska metaller och mineral.

I likhet med vad utskottet gjorde när det behandlade frågor om kritiska metaller och mineral våren 2024 konstaterar utskottet därför återigen att det görs och har gjorts mycket på senare år på dessa områden. Därtill förutsätter utskottet alltså att frågor om innovationskritiska metaller och mineral kommer att ges betydande utrymme i regeringens kommande mineralstrategi, bl.a. som en följd av att EU:s förordning om kritiska råvaror nu har trätt i kraft och i ljuset av det allt kärvarare säkerhetspolitiska läget. Sammantaget anser utskottet att det inte finns skäl för riksdagen att vidta några åtgärder med anledning av de nu aktuella motionsförslagen.

Därmed avstyrks motionsyrkandena.

Tillstånd och tillståndsprocesser

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om tillstånd och tillståndsprocesser. Utskottet hänvisar bl.a. till att riksdagen vid flera tidigare tillfällen har tagit ställning till likalydande eller snarlika förslag och då redogjort för det arbete som har genomförts eller som pågår på detta område.

Jämför reservation 10 (S), 11 (SD) och 12 (MP).

Motionerna

För att Sverige ska kunna möta det växande behovet av kritiska metaller i klimatomställningen behöver tillståndsprocesserna för gruvverksamhet effektiviseras med fortsatt hänsyn till skyddet av miljön. Detta framhåller Anna-Caren Säterberg m.fl. (S) i kommittémotion 2024/25:3109. Avgörande delar i detta är, enligt motionärerna, att förenkla kontakterna mellan företag och myndigheter, att minska byråkratiska hinder och att införa ett snabbspår som underlättar utvinningen av strategiska jordartsmetaller. I yrkande 23 begär

motionärerna ett tillkännagivande om att stödja och påskynda öppnandet av nya gruvor i Sverige med fortsatt hänsyn till skydd av miljön.

Det finns ett behov av att effektivisera de tillståndprocesser som är kopplade till mineralbrytning. Denna uppfattning redovisas i kommittémotion 2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD). Motionärerna konstaterar att flera förslag som de har presenterat tidigare är under utredning som en konsekvens av överenskommelserna i det s.k. Tidöavtalet. I yrkande 9 begär de ett tillkännagivande om behovet av regelförenklingar av tillståndprocesser.

I kommittémotion 2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 11 framförs att det bör tillsättas en utredning av gruvverksamhetens prövningsprocesser för att främja en tydligare, effektivare och mer förutsägbar prövningsordning där miljön och människors rättigheter värnas.

Bakgrund och pågående arbete

EU:s förordning om kritiska råvaror och tillståndprocesser

I EU-förordningen om kritiska råvaror lyfts effektiva tillståndprocesser fram som viktiga framgångsfaktorer. Här bör t.ex. nämnas att varje medlemsstat – i enlighet med de olika administrativa systemen – kommer att kunna utse en eller flera gemensamma kontaktpunkter på den nivå de beslutar (lokal, regional eller nationell) och för de olika leden i värdekedjan (gruvdrift, förädling och materialåtervinning). Förordningen syftar också till att förkorta tiden för tillståndsförfarandet. Tillståndprocessen bör sammanlagt inte ta längre tid än 27 månader för utvinningsprojekt och 15 månader för förädlings- och materialåtervinningsprojekt.

Länsstyrelser får roll som kontaktpunkt

I regleringsbrevet för 2025 fick länsstyrelserna i Västerbottens, Dalarna, Stockholm, Örebro, Västra Götaland och Skåne län i uppdrag att vara kontaktpunkter enligt den nyss omnämnda EU-förordningen om kritiska råvaror och EU-förordningen om nettonollindustrin. Kontaktpunkterna ska samordna och underlätta tillståndprocesser för verksamhet som är avgörande för att säkra tillgången till kritiska råmaterial och tekniker som behövs för klimatomställningen.

I uppdraget ingår att informera företag om tillståndprocesser och att upprätta en tidsplan för dessa. Kontaktpunkterna ska bidra till en ökad förutsebarhet och underlätta företagets tillståndprocesser. I uppdragsbeskrivningen hänvisas det också till de ovannämnda tidsfristerna för tillståndprocesserna som finns angivna i EU-förordningen om kritiska råvaror.

För uppdraget tilldelas de utpekade länsstyrelserna 20 miljoner kronor för 2025, och regeringen beräknar att de kommer att tilldelas motsvarande belopp 2026 och 2027.

I regleringsbrevet för 2025 fick alla länsstyrelser i uppdrag att vidta åtgärder som gör deras tillståndsprövning enligt miljöbalken mer effektiv och

förutsebar och som kortar handläggningstiderna. Länsstyrelserna ska också utveckla sitt arbete med att förenkla för verksamhetsutövarna i tillståndsprocessen och därmed öka näringslivets konkurrenskraft och främja den industriella klimatomställningen. Insatserna bör utgå från det arbete som påbörjats genom tidigare regleringsbrevsuppdrag om effektivitet och enhetlighet i prövningsverksamheten. En samlad redovisning av uppdraget ska lämnas till Regeringskansliet senast den 29 december 2025.

SGU:s arbete med regelförenkling och effektivare tillståndsprocesser

I regleringsbrevet för 2024 fick SGU i uppdrag att i en särskild rapport bl.a. redovisa vilka förenklingsåtgärder myndigheten har vidtagit för att minska företagens regelbörda och administrativa kostnader samt förbättra bemötande och service gentemot företagen, myndighetens fortsatta utvecklingsbehov, hinder och möjligheter i förenklingsarbetet samt effekter för företag. Rapporten ska varje år lämnas senast den 15 mars fram t.o.m. 2026. Slutredovisningen av uppdraget ska även innehålla en fördjupad analys av de åtgärder som har vidtagits och effekter för företag samt myndighetens förslag på fortsatta insatser inom förenklingsarbetet.

I budgetpropositionen för 2025 konstaterar regeringen att intresset för prospektering har ökat, vilket medför ökade krav på en snabbare handläggning, som i dag i hög utsträckning är analog. Regeringen beräknar att 5 miljoner kronor årligen fr.o.m. 2026 avsätts för digitalisering av SGU:s handläggningssystem kopplat till Bergsstaten.

Effektivare miljöprövningsprocesser

I regleringsbrevet för 2024 fick Naturvårdsverket i uppdrag av regeringen att vidta åtgärder i fråga om kommunikation, ändring av rutiner samt agerande vid samråd och förhandlingar. Naturvårdsverket ska också redovisa hur myndigheten i övrigt har arbetat för att tillståndsprövning och tillsynsvägledning enligt miljöbalken ska bli effektivare och mer förutsägbar. Myndigheten hade också i uppgift att ta fram ett utbildningskoncept riktat till länsstyrelser om tillståndsprövning av miljöfarlig verksamhet för att främja och säkerställa en god och likartad handläggarkompetens i hela landet med kunskaper om miljölagstiftningens betydelse för industrin och olika branscher. Resultatet av åtgärderna redovisades i slutet av oktober 2024.

En mer effektiv miljöprövning

Hösten 2024 behandlade riksdagen regeringens proposition Steg på vägen mot en mer effektiv miljöprövning (prop. 2023/24:152, bet. 2024/25:MJU4, rskr. 2024/25:21). Syftet med förslagen i propositionen var att skapa en modernare och mer effektiv miljöprövning och att förenkla regelverket för miljöprövning genom större enhetlighet och tydligare kravnivåer.

Miljö- och jordbruksutskottet ställde sig bakom regeringens samtliga förslag till lagändringar. Utskottet konstaterade bl.a. att det pågår ett antal arbeten

för att ytterligare förbättra miljöprövningen. Miljötillståndsutredningen (se vidare nedan) har t.ex. i uppdrag att lämna förslag på hur tillståndsprövningen enligt miljöbalken kan förenklas och förkortas genom att göra prövningen mer flexibel, effektiv och förutsebar. Miljö- och jordbruksutskottet sa sig se positivt på dessa pågående insatser och delade näringsutskottets bedömning i ett yttrande (ytr. 2024/25:NU1y) att det vid den aktuella tidpunkten saknades skäl för riksdagen att rikta tillkännagivanden till regeringen om att återkomma med fler förslag som syftar till att ytterligare förkorta ledtiderna i tillståndsprocesserna.

Riksdagen följde miljö- och jordbruksutskottets förslag och de nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 2025.

I propositionen slutredovisade regeringen även två tillkännagivanden om att förenkla och förkorta tillståndsprocesserna för gruv- och mineralnäringen som riksdagen hade fattat beslut om 2019 respektive 2021 på förslag av näringsutskottet (bet. 2018/19:NU11 punkt 1, rskr. 2018/19:209 respektive bet. 2020/21:NU18, rskr. 2020/21:228). Regeringen hänvisade till förslag i den då aktuella propositionen som den bedömde innefattade åtgärder som förenklar och förkortar tillståndsprocesserna för gruv- och mineralnäringen. Utöver detta redovisade regeringen ett antal ytterligare åtgärder med anledning av de båda tillkännagivandena.

Sammantaget bedömde regeringen de båda tillkännagivandena därmed som slutbehandlade. I det ovan refererade yttrandet till miljö- och jordbruksutskottet sa sig näringsutskottet inte ha några invändningar mot regeringens redovisning i propositionen av de åtgärder som har vidtagits, och delade därför regeringens uppfattning att de båda tillkännagivandena därmed kunde betraktas som slutbehandlade (ytr. 2024/25:NU1y). I två avvikande meningar (S, V, C respektive MP) redovisades den motsatta uppfattningen, dvs. att tillkännagivandena inte kunde anses vara slutbehandlade.

Miljötillståndsutredningen

I det s.k. Tidöavtalet anförts att det ska tillsättas en utredning för att förenkla och förkorta miljötillståndsprövningen enligt miljöbalken. Den 8 juni 2023 beslutade regeringen om direktiv till en särskild utredare (dir. 2023:78) och i slutet av samma månad utsågs huvudsekreteraren och tidigare bygglovschefen Camilla Adolfsson till särskild utredare.

Utredningen antog namnet Miljötillståndsutredningen och överlämnade den 21 januari 2025 betänkandet En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess (SOU 2024:98) till statsrådet Romina Pourmokhtari. I betänkandet föreslås bl.a. att det inrättas en ny prövningsmyndighet för hela miljöprövningsprocessen som ska ansvara för hela miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocessen. Vidare föreslås en ny samlad reglering av miljöprövningen för att underlätta tillämpningen av regelverket. Därtill föreslår utredningen att det införs en ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess, så att den motsvarar EU-rättens krav.

I början av februari 2025 skickade regeringen ut utredningens betänkande på en bred remissrunda med sista svarsdag den 15 juni 2025.

I anslutning till överlämnandet av betänkandet beslutade regeringen om tilläggsdirektiv (dir. 2025:2) för utredningen bl.a. med innebörden att den ska

- analysera möjligheterna att samla bestämmelser om hushållning med mark- och vattenområden i en särskild lag
- bedöma möjligheterna att i ett tidigt skede lämna besked om det allmännas grundläggande syn på lämpligheten av en viss verksamhet på en viss plats
- utreda hur handläggningstiden i plan- och byggprocessen kan förkortas genom bl.a. tydligare regler om vilket underlag som ska tas fram i planärenden och förändrad instansordning för överklagande
- analysera om den totala handläggningstiden för tillståndsprövningen enligt miljöbalken kan förkortas.

Det nya uppdraget ska delredovisas senast den 1 juli 2025 i den del som gäller bestämmelserna om hushållning med mark och vatten och senast den 31 december 2025 i den del som gäller att förkorta tidsåtgången för prövning i plan- och byggprocessen och i samband med överklagande enligt miljöbalken. Övriga delar ska slutredovisas senast den 31 mars 2026.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2024 avstyrkte utskottet ett antal motionsyrkanden som gällde olika prövningsprocesser som föregår en gruvetablering (bet. 2023/24:NU8). Utskottet sa sig se positivt på att både den förra och den nuvarande regeringen har vidtagit olika åtgärder som helt eller delvis har haft som syfte att förenkla och effektivisera de olika prövningsprocesser som föregår den typ av verksamhet som regleras i minerallagen.

Utskottets ställningstagande

Enklare, kortare och effektivare processer i samband med prövning av olika gruvnärlingsrelaterade verksamheter efterfrågas i ett antal motioner. Utskottet har vid flera tidigare tillfällen tagit ställning till likalydande eller snarlika förslag och då redogjort för det arbete som har genomförts eller som pågår på detta område. I det föregående refererar utskottet något av denna redovisning och kan utöver detta även konstatera att effektiva tillståndprocesser lyfts fram som centrala i EU:s förordning om kritiska råvaror och i Miljötillståndsutredningens omfattande betänkande som nyligen lämnades till regeringen.

I likhet med vad utskottet anförde på temat tillståndprocesser våren 2024 vore det olyckligt om omständliga byråkratiska processer sätter käppar i hjulen för de som vill bidra till en positiv utveckling. Då liksom nu ser utskottet positivt på att både den förra och den nuvarande regeringen har vidtagit olika åtgärder som helt eller delvis har haft som syfte att förenkla och effektivisera de olika prövningsprocesser som föregår den typ av verksamhet som regleras

i minerallagen. Därtill kan utskottet konstatera att frågorna alltså är i högsta grad aktuella och att det fortfarande pågår viktigt arbete med en liknande inriktning.

Sammantaget anser utskottet att det inte finns några tillräckligt tungt vägande skäl för riksdagen att uttala sig i linje med något av förslagen i de motioner som är aktuella i detta avsnitt. Motionerna avstyrks därmed.

Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ersättningar och återföring av medel till de områden där gruvbrytning förekommer. Utskottet hänvisar bl.a. till att det finns skäl att avvakta eventuella överväganden kring frågor av detta slag i regeringens aviserade mineralstrategi.

Jämför reservation 13 (SD), 14 (V), 15 (C) och 16 (MP).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:1457 yrkande 12 anför Tobias Andersson m.fl. (SD) att regeringen bör överväga en översyn av mineralersättningens utformning, nivå och fördelning. Motionärerna anser att mineralersättningen bör ligga på en nivå som inte hindrar nya investeringar i prospektering och gruvverksamhet. Samtidigt bör den garantera en rimlig avkastning till såväl markägare som staten. I yrkande 13 efterfrågas ett tillkännagivande om att regeringen bör se över markägares rättigheter som fordringsägare när det gäller mineralersättningen eftersom den i dag inte är en prioriterad fordran vid en eventuell konkurs.

Birger Lahti m.fl. (V) anser i kommittémotion 2024/25:554 att den svenska mineralavgiften behöver ses över. Motionärerna anser att mer pengar ska gå tillbaka till de orter och de biverksamheter där gruvbrytning förekommer. Motionärerna förordar att mineralersättningen bör göras degressiv i förhållande till vidareförädling för att främja lokal vidareförädling. De företag som väljer att i högre grad förädla sina råvaror lokalt bör ha en lägre mineralavgift än annars. I yrkande 22 begärs ett tillkännagivande till regeringen om att ge berörda myndigheter i uppdrag att utreda hur en degressiv mineralersättning kan fungera för att främja lokal vidareförädling. I yrkande 23 begärs ett tillkännagivande om att mineralavgiften ska höjas, och pengarna ska avsättas i en gruvfond där huvuddelen av pengarna återförs till gruvregionerna för att bl.a. finansiera utbildning, bostadsbyggande och samhällsservice.

Även i kommittémotion 2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) framförs önskemål om en höjning av mineralavgiften. Motionärerna anser

också att en större del av det som tillfaller staten ska gå tillbaka till lokalsamhället. I yrkande 28 efterfrågas ett tillkännagivande om att undersöka förutsättningarna för en höjning av mineralavgiften, samtidigt som den del av mineralavgiften som i dag tillfaller staten bör gå till lokalsamhället.

Den gröna omställningen kräver resurser. Alltifrån järnmalm till sällsynta jordartsmetaller. Denna uppfattning återfinns i kommittémotion 2024/25:1754 av Jan Riise m.fl. (MP). Samtidigt påpekar motionärerna att gruvetableringar har en stor påverkan på lokalmiljön, kommunen, närboende och de näringar och verksamheter som redan finns på platsen. Motionärerna anser att intäkter från naturresurserna i högre grad måste bidra till utveckling i det samiska samhällslivet, och statliga bolag som hämtar sina intäkter i Sápmis naturresurser bör avsätta en andel av sin vinst årligen för att finansiera förvaltningen och utvecklingen i detta område. I yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om ersättning för naturresurser.

Sten Bergheden (M) begär i motion 2024/25:2906 ett tillkännagivande om att regeringen bör se över förutsättningarna för stärkt äganderätt i minerallagen utan att det försvårar utvecklingen av fler gruvor i Sverige.

Bakgrund och pågående arbete

Regeringsformen om äganderätten

I 2 kap. 15 § första stycket regeringsformen anges att vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnader utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Vidare gäller enligt andra stycket i samma paragraf att den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå från sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på ett sådant sätt att den pågående markanvändningen inom den berörda delen av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag.

Översyn av det grundlagsfästa egendomsskyddet

Våren 2019 biföll riksdagen ett förslag om ett tillkännagivande om att regeringen bör tillsätta en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdraget att se över och stärka det grundlagsreglerade egendomsskyddet (bet. 2018/19:KU27, rskr. 2018/19:281). I juni 2023 tillsattes sedermera en sådan kommitté med justitierådet i Högsta förvaltningsdomstolen Henrik Jermsten som ordförande.

I januari 2025 redovisade kommittén sitt uppdrag i betänkandet Några frågor om grundläggande fri- och rättigheter (SOU 2025:2). Kommittén konstaterar att uppdraget har varit att bedöma vilka generella förutsättningar som bör gälla för att en inskränkning i egendomsskyddet och näringsfriheten ska vara godtagbar. Kommittén landade dock i bedömningen att det inte var möjligt att uppnå ett tillräckligt brett parlamentariskt stöd för att föreslå en ändring av regeringsformen när det gäller egendomsskyddet och näringsfriheten. I sammanhanget kan det finnas skäl att nämna att det inte ingick i kommitténs uppdrag att överväga ändringar när det gäller rätten till ersättning vid inskränkningar i egendomsskyddet.

Mineralersättning och vissa avgifter

I några av motionerna berörs det som vissa av motionärerna betecknar mineralersättning och andra kallar mineralavgift. Av den anledningen kan det finnas skäl för ett klarläggande av de olika begreppen. Enligt 14 kap. 1 § minerallagen ska sökande betala ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver. Därtill anges i 2 § att innehavare av undersökningstillstånd ska betala avgift till staten. Avgiften ska bestämmas med beaktande av undersökningsområdets storlek och arten av de mineral som omfattas av tillståndet enligt vad regeringen närmare föreskriver. Vidare bedöms samhällsintresset av att mineral kan brytas och tas till vara som ett så starkt allmänt intresse att grundlagens förutsättningar för ingrepp i markägarnas rätt är uppfyllda. Vid ingrepp i markägares rättigheter med stöd av minerallagen är markägarna dock garanterade ersättning.

I 7 kap. 1 § anges att skada eller intrång som föranleds av undersökningsarbete ska ersättas av den som har undersökningstillstånd eller koncession med vars stöd arbetet bedrivs. Ofta bestäms ersättningens storlek genom frivilliga uppgörelser mellan koncessionshavaren och markägaren. Om inte sådana uppgörelser kan nås bestäms ersättningen enligt expropriationsrättsliga principer.

Ägare av den mark som omfattas av bearbetningskoncession får även en särskild ersättning baserad på värdet av den malm som bryts, s.k. mineralersättning. Enligt 7 kap. 7 § minerallagen ska ersättningen motsvara 2 promille av det beräknade värdet av de mineral som omfattas av koncessionen och som har brutits och uppfodrats inom koncessionsområdet under året. Av ersättningen ska tre fjärdedelar tillfalla fastighetsägare inom koncessionsområdet och en fjärdedel staten. Bestämmelserna om mineralersättning gäller alla koncessioner som har beviljats sedan maj 2005 och där gruvdrift pågår. Det bör noteras att mineralersättningen inte har någon direkt koppling till den eventuella miljöskada som gruvverksamheten kan resultera i eller till finansiering av efterbehandlingsåtgärder. De intäkter som tillfaller staten genom mineralersättningen redovisas i stället – enligt de principer som gäller för statens budgethantering – mot inkomstitel på statens budget.

Om ersättningar i utredningen om en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral

Utredningen om en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral (SOU 2022:56) slog fast att svenska järnmalmgruvor har höga kostnader jämfört med motsvarande gruvor i andra länder. Detta beror främst på att brytningsformen i underjordsgruvor är dyrare än i dagbrott. Utredningen konstaterade att gruvbolag som utvinner andra mineral i Sverige uppvisar större marginaler, vilket innebär att de har större möjlighet att klara en höjning av mineralersättningen. Om en höjning av mineralersättningen enbart skulle gälla de koncessioner som betalade mineralersättning när rapporten skrevs skulle en höjning till 5 procent generera 179 miljoner kronor extra i skatteintäkter. Anledningen till detta relativt låga belopp är att nettobidraget till statskassan av höjningen från statsägda LKAB per definition blir noll. Den ökade kostnaden minskar proportionerligt bolagets omsättning och därmed dess avkastning till staten.

Mineralersättning som en prioriterad fordran

I 11 kap. konkurslagen (1987:672) regleras utdelningen av medel från ett konkursbo till fordringsägarna. Den ordning i vilken betalningsanspråken ska tillgodoses vid en konkurs och utmätning regleras i sin tur i förmånsrättslagen (1970:979) och i utsökningsbalken. Utgångspunkten är att alla fordringar har samma rätt. I förmånsrättslagen finns dock en uppräknning av vissa fordringar som har bättre rätt än andra – förmånsrätt – och vilken ordning som gäller mellan dessa s.k. prioriterade fordringar. Fordringar utan förmånsrätt, dvs. oprioriterade eller övriga fordringar, har inbördes lika rätt.

Värddelning med lokalsamhället

I några av motionerna efterfrågas tillkännagivanden som gäller frågor om gruvdrift och lokal samhällsutveckling. Frågor om värddelning med lokalsamhället behandlades i ett kapitel (kap. 14) av den statliga utredningen om en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral (SOU 2022:56) som överlämnades till regeringen i oktober 2022. Utredningen konstaterade bl.a. att ett socialt medgivande för gruvverksamhet kan stärkas av en ökad värddelning av den nytta som metall- och mineralnäringen genererar. Vidare bedömde utredningen att det behövs en bredare skatteöversyn och översyn av kommunal finansiering, men att den inte hade haft i uppgift att utreda frågor med denna inriktning närmare. Utredningen resonerade även kring möjligheterna att inrätta det man betecknade en gruvpott för lokal samhällsutveckling och kapacitetsuppbyggnad där nivån bestäms i den statliga budgetprocessen. Gruvpotten ska bidra till att kommuner och andra berörda ska kunna få större andel av det värde som ett gruvprojekt genererar och övergripande att en större andel av det värde som mineralnäringen genererar ska kunna komma hela landet till del.

Enligt uppgift från Klimat- och näringslivsdepartementet i mars 2025 pågår det inte längre något beredningsarbete med anledning av utredningens betänkande.

Om återföring i EU-förordningen om kritiska råvaror

I den tidigare omnämnda EU-förordningen om kritiska råvaror som trädde i kraft i maj 2024 berörs frågor om social hållbarhet och engagemang i projekt som påverkar lokalsamhällen. I förordningen föreskrivs åtgärder för att främja lokal acceptans genom bl.a. ekonomiska fördelar och samhällsnytta, såsom nya arbetstillfällen och investeringar i lokal infrastruktur. Det ställs krav på projektägare att inkludera planer för att minska negativa sociala och miljömässiga effekter samt att skapa direkta fördelar för de berörda samhällena, vilket kan bidra till långsiktig utveckling och stabilitet i områden där gruv- och råvaruprojekt etableras. På lokal nivå innebär förordningen en rad specifika krav och möjligheter för samhällen som påverkas av gruv- och råvaruprojekt. Förordningen föreskriver även att projekt ska säkerställa en rättvis fördelning av de ekonomiska vinsterna från råvaruutvinning.

Granskning av statens hantering av expropriation och andra markintrång

Mot bakgrund av att staten och andra aktörer har möjlighet att ta privat mark i anspråk med tvång har Riksrevisionen granskat statens hantering av expropriation och andra markintrång. Syftet med granskningen var att svara på om statens hantering av expropriation och andra former av markintrång är effektiv och likvärdig. Resultatet av granskningen presenterades i november 2023, i rapporten Statens hantering av markintrång – värdering och beslut om ersättning (RiR 2023:18). Riksrevisionens övergripande slutsats var att myndigheternas hantering i stor utsträckning är enhetlig och effektiv inom respektive myndighet, men att det finns skillnader i hur myndigheterna behandlar fastighetsägare och bestämmer ersättningen i vissa fall. Trots att de flesta ersättningar bestäms genom frivilliga överenskommelser är förhandlingsutrymmet begränsat. Riksrevisionen bedömer att myndigheterna inte alltid är tydliga med vilka avvägningar de gör för att bestämma ersättningen vid markintrång.

I mars 2024 överlämnade sedan regeringen en skrivelse till riksdagen, i vilken den redovisade sin syn på Riksrevisionens bedömningar och rekommendationer (skr. 2023/24:106). Regeringen instämde i huvudsak i Riksrevisionens iakttagelser och bedömningar och anser att det är viktigt att ersättningar vid olika markintrång bestäms på ett förutsägbart och enhetligt sätt samt att de statliga resurserna används kostnadseffektivt. Regeringen konstaterade att förutsättningarna för myndigheterna att behandla fastighetsägare på ett enhetligt sätt har ökat. En s.k. bokstavsutredare har fått i uppdrag att se över regelverket för ersättning vid upplåtelse av ledningsrätt i samband med elnätsutbyggnad. I övrigt fann regeringen inga skäl att vidta några åtgärder med anledning av Riksrevisionens granskning och rekommendationer.

Civilutskottet behandlade regeringens skrivelse i juni 2024 (bet. 2023/24:CU24). Liksom regeringen instämde utskottet i Riksrevisionens bedömning att det är viktigt att ersättningar vid olika former av markinträng bestäms på ett förutsägbart och enhetligt sätt och att de statliga resurserna används kostnadseffektivt.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet har vid flera tillfällen under de senaste åren behandlat förslag om den s.k. mineralersättningen, senast våren 2024 (bet. 2023/24:NU8). Vid det senaste tillfället avstyrkte utskottet motionsyrkandena bl.a. med hänvisning till den då pågående beredningen inom Regeringskansliet av förslag från Utredningen om en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral (SOU 2022:56) som berör frågor om mineralersättningen. Utöver detta ansåg utskottet att riksdagen bör invänta eventuella överväganden med koppling till mineralersättningen i den mineralstrategi som regeringen har utlovat.

Förslag om återföring av medel från produktionsvärden, naturresurser och fastigheter behandlades av utskottet tidigare under 2025 i samband med beredningen av motioner om regional utvecklingspolitik (bet. 2024/25:NU10). Utskottet hänvisade då till att Utredningen om en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral (SOU 2022:56) bl.a. hade behandlat frågor om värdeindelning med lokalsamhället och analyserade olika modeller för hur detta skulle kunna genomföras, och man konstaterade att dessa frågor är nära kopplade till behovet av en bredare översyn av skattesystemet och en analys av hur resurser bäst kan fördelas.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har vid åtskilliga tillfällen under de senaste åren behandlat motioner som gäller den s.k. mineralersättningens storlek och fördelning. I flera fall tycks vissa motionärer för övrigt åsyfta denna ersättning när de använder begreppet mineralavgift. När utskottet behandlade förslag om mineralersättningen våren 2024 hänvisade utskottet till den då pågående beredningen inom Regeringskansliet av förslag med koppling till denna ersättning och till att riksdagen bör invänta eventuella överväganden om mineralersättningen i den mineralstrategi som regeringen då hade utlovat. Eftersom mineralstrategin ännu inte har presenterats vidhåller utskottet att denna bör avvaktas innan det finns anledning för riksdagen att agera i frågan. Utskottet anser att mineralstrategin även bör avvaktas när det gäller de övriga motionsförslagen om återföring eller äganderätt med koppling till prospektering efter eller utvinning av koncessionsmineral. I likhet med det utskottet anförde så sent som i mitten av februari 2025 bör återföringsfrågorna dessutom behandlas i anslutning till en bredare översyn av skattesystemet och då beakta den översyn av det kommunala skatteutjämningsystemet som för närvarande bereds inom Regeringskansliet.

Våren 2024 sa sig utskottet inte uppfatta något trängande behov av att göra justeringar i förmånsrättslagen för att öka mineralersättningens status i samband med en konkurs i linje med vad som då – liksom även i detta betänkande – hade föreslagits i en motion. Utskottets hållning är i detta avseende oförändrad och förslaget bör därför inte heller denna gång föranleda några vidare åtgärder från riksdagens sida.

Därmed avstyrks motionsyrkandena.

Utvinning av uran, olja, kol och gas

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som på olika sätt gäller utvinning av uran, olja, kol och gas. Utskottet hänvisar bl.a. till att det pågår ett arbete inom Regeringskansliet med att utarbeta ett lagstiftningsförslag som gäller uranutvinning. Vidare påminner utskottet om att en utredning för närvarande undersöker vilka de inhemska tillgångarna på kol, olja och naturgas är. Denna utredning bedöms kunna bidra med viktig kunskap om tillgången till dessa energiresurser i Sverige och om vilken roll de eventuellt kan komma att spela i framtiden.

Jämför reservation 17 (SD), 18 (C) och 19 (MP).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 19 föreslås ett tillkännagivande till regeringen om att häva förbudet mot utvinning av kol, olja och naturgas och även de skärpta reglerna för utvinning ur alunskiffer. Motionärerna förespråkar inte brytning, utvinning eller bruk av fossila bränslen men menar att förbudet är onödigt och olyckligt mot bakgrund av det försämrade säkerhetspolitiska läget och för att det försvårar möjligheterna att trygga den svenska energiförsörjningen även i kristider.

I kommittémotion 2024/25:3169 av Rickard Nordin m.fl. (C) yrkande 114 föreslås ett tillkännagivande om att regeringen bör se över möjligheten att tillåta uranutvinning ur biprodukter från annan gruvdrift. Som motiv anför motionärerna att ju mer av materialet från gruvbrytningen som kan återanvändas, desto bättre ur ett cirkulärt perspektiv.

I kommittémotion 2024/25:811 föreslår Linus Lakso m.fl. (MP) att riksdagen ska rikta ett tillkännagivande till regeringen om att Sverige ska verka på global nivå för ett nedrustningsavtal för fossila bränslen. Motionärerna anför att ett stopp för nyexploatering och en snabb utfasning av produktionen av fossila bränslen är helt nödvändigt för att nå Parisavtalets mål om att begränsa den globala uppvärmningen till maximalt 1,5 grader.

I kommittémotion 2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) framhåller motionärerna att brytning av alunskiffer alltid ger skador på natur och samhällen. Därför efterfrågar de i yrkande 9 ett tillkännagivande om ett nationellt förbud mot utvinning ur alunskiffer. I yrkande 10 efterfrågas ett tillkännagivande om att det ska vara förbjudet att bryta uran i Sverige även fortsättningsvis. Motionärerna framhåller att även brytning av uran orsakar skador på människor och natur, bl.a. eftersom det frigörs radioaktiva gaser och radioaktivt damm.

Bakgrund och pågående arbete

Förbud mot utvinning av uran

Våren 2018 biföll riksdagen förslagen i regeringens proposition Förbud mot utvinning av uran (prop. 2017/18:212, bet. 2017/18:NU13, rskr. 2017/18:277). Riksdagens beslut innebär att ett förbud mot utvinning av uran började gälla den 1 augusti 2018. Enligt 9 kap. 6 § miljöbalken får tillstånd inte ges till gruvdrift eller gruvanläggning för brytning, provbrytning, bearbetning eller fysikalisk eller kemisk anrikning av uranhaltigt material om gruvdriften eller gruvanläggningen utgör en kärnteknisk anläggning som kräver tillstånd. Om syftet är att använda uranets fissila egenskaper (dvs. uranets förmåga att upprätthålla en nukleär kärnreaktion) får tillstånd inte heller ges till brytning, provbrytning, bearbetning eller fysikalisk eller kemisk anrikning av uran som sker i samband med primär eller sekundär utvinning av annat mineral. Om syftet med uranbrytning är att utnyttja uranets fissila egenskaper är det därmed t.ex. inte möjligt att bryta uran tillsammans med vanadin om uranet inte förekommer i låga halter. Det är inte heller möjligt att utvinna uran ur en biprodukt eller avfall från gruvverksamhet för att använda uranets fissila egenskaper. Däremot är brytning, provbrytning, bearbetning eller fysikalisk eller kemisk anrikning av uran där syftet inte är att använda uranets fissila egenskaper tillåten. Gruvverksamhet som avser järnmalm, basmetaller, sällsynta jordartsmetaller eller andra mineral där mineralet bryts, bearbetas eller fysikaliskt eller kemiskt anrikas för andra ändamål än för att använda uranets fissila egenskaper omfattas inte av förbudet. Riksdagen beslutade också om en ändring i minerallagen (1 kap. 1 §) med innebörden att uran inte längre klassas som ett koncessionsmineral.

Utredning om upphävande av förbudet mot uranutvinning

I februari 2024 beslutade statsrådet Romina Pourmokhtari att genomföra en s.k. bokstavsutredning på Klimat- och näringslivsdepartementet för att analysera och lämna de förslag som behövs för att åter möjliggöra utvinning av uran i Sverige.

I december 2024 presenterades departementspromemorian Att åter möjliggöra utvinning av uran (KN2024/02540) med förslag med denna inriktning.

Promemorian skickades ut på remiss med sista svarsdatum den 29 mars 2025. Av regeringens propositionsförteckning från januari 2025 framgår att

regeringen har för avsikt att lämna en proposition till riksdagen i september 2025 med den preliminära titeln Att åter möjliggöra utvinning av uran.

Förbud mot utvinning av kol, olja och naturgas och begränsningar för utvinning i alunskiffer

Våren 2022 antog riksdagen regeringens förslag till lagändringar i propositionen Förbud mot utvinning av kol, olja, naturgas och skärpta regler för utvinning i alunskiffer (prop. 2021/22:150, bet. 2021/22:NU23, rskr. 2021/22:329). Regeringens förslag gällde ändringar i miljöbalken och minerallagen med innebörden att det infördes ett förbud mot utvinning av stenkol, brunkol, råolja, skifferolja och naturgas.

I samma ärende beslutade riksdagen även om att införa ett lämplighetskrav i minerallagen för den som ansöker om bearbetningskoncession för utvinning av koncessionsmineral i alunskiffer. I propositionen påpekade regeringen att utvinning i alunskiffer är förenad med betydande miljörisker. Regeringen ansåg därför att lämplighetsbedömningen, utöver sökandens förmåga och avsikt att bearbeta fyndigheten så som den framgår av malmbevisningen, även bör innefatta en bedömning av sökandens lämplighet i övrigt att bearbeta fyndigheten. Enligt 4 kap. 2 § minerallagen får koncession för bearbetning av koncessionsmineral i alunskiffer efter lagändringens ikraftträdande endast beviljas den som visar att den är lämplig att bedriva sådan bearbetning.

Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2022.

Globalt nedrustnings- eller ickespridningsavtal om fossila bränslen

I en av motionerna nämns något som skulle kunna betecknas som ett ickespridningsavtal för fossila bränslen. Ett sådant avtal har diskuterats internationellt under ett par år, bl.a. inför och under FN:s miljökonferens Stockholm + 50 i juni 2022. Europaparlamentet antog en resolution inför FN:s klimattoppmöte i Egypten 2022 (COP 27) där man uppmuntrade parterna att arbeta för att utveckla ett sådant avtal. Inför och under klimattoppmötet i Dubai i december 2023 (COP 28) anslöt sig Sverige till ett åttiotal initiativ och deklARATIONER för stärkt globalt klimatarbete. Ett antal av dessa fokuserar på utfasning av fossila bränslen. Förslag om ett globalt nedrustningsavtal för fossila bränslen lyftes även upp av flera civila samhällsaktörer, inklusive svenska, under och inför COP 28, men var inget som förhandlades under konferensen. Ett fåtal länder berörde dock frågan på olika sätt under mötet. Under konferensen fokuserade man emellertid på att få till beslut om att ställa om från fossila bränslen. Enligt uppgift från Regeringskansliet drev Sverige och EU på för ambitiösa skrivningar om en utfasning av sådana bränslen.

Utredning om näringslivets försörjningsberedskap

I förra årets mineralpolitiska motionsbetänkande (bet. 2023/24:NU8) hänvisade utskottet till att den då pågående utredningen om näringslivets försörjningsberedskap skulle redovisa sitt uppdrag hösten 2024. Utredningen ska bl.a. se

över vilka de inhemska tillgångarna på kol, olja och naturgas är och vilka förutsättningar som skulle krävas för att nyttja dessa vid en fredstida kris eller höjd beredskap.

I juli 2024 fick utredningen emellertid tilläggsdirektiv som innebar att uppdraget utvidgades och att utredningstiden förlängdes (dir. 2024:70). Uppdraget ska nu slutredovisas senast den 31 maj 2025.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2024 avstyrkte utskottet förslag om att lätta upp förbudet mot uranutvinning (bet. 2023/24:NU8). Utskottet hänvisade bl.a. till att uranbrytningsförbudet kan komma att beröras i den utlovade mineralstrategin.

Våren 2024 avstyrkte utskottet även ett förslag likalydande med det nu aktuella om att häva förbudet mot utvinning av kol, olja och naturgas och även de skärpta reglerna för utvinning ur alunskiffer.

När utskottet våren 2024 även behandlade ett yrkande som var likalydande med det nu aktuella om ett globalt nedrustningsavtal för utvinning av fossila bränslen anförde utskottet bl.a. att flera element som skulle kunna tänkas utgöra en del av ett globalt nedrustningsavtal för fossila bränslen redan finns i det gällande globala klimatavtalet (Parisavtalet). Utskottet såg det som tveksamt om utfasningen skulle gå snabbare med ett annat avtal, som producentländer därtill sannolikt inte skulle ansluta sig till, och i stället mer effektivt att uppmuntra avtalsparterna att uppfylla sina befintliga åtaganden.

Utskottets ställningstagande

Utskottet kan konstatera att när det gäller framtiden för en eventuell utvinning av uran i Sverige – från biprodukter eller genom etablering av gruvor som är fokuserade på uran – pågår det ett arbete inom Regeringskansliet med att utarbeta ett lagstiftningsförslag som gäller uranutvinning. En proposition är aviserad till september 2025. Utskottet ser ingen anledning att föregripa detta arbete utan anser att förslaget bör avvaktas innan det finns skäl för riksdagen att agera i frågan. Utskottet anser inte heller att det är motiverat för riksdagen att vidta några åtgärder när det gäller de förslag som gäller utvinning av eller ur alunskiffer. Här bedömer utskottet att de begränsningar som infördes 2022 fyller en viktig funktion och att de bör få verka en tid innan det finns skäl för riksdagen att vidta några åtgärder som syftar till att ytterligare begränsa denna utvinning.

Utskottet kan vidare konstatera att det fortfarande pågår en utredning om näringslivets försörjningsberedskap som bl.a. ska se över vilka de inhemska tillgångarna på kol, olja och naturgas är och vilka förutsättningar som skulle krävas för att nyttja dessa vid en fredstida kris eller höjd beredskap. I juli 2024 fick utredningen tilläggsdirektiv som innebar att uppdraget utvidgades och att utredningstiden förlängdes (dir. 2024:70). Uppdraget ska nu slutredovisas senast den 31 maj 2025 och kan enligt utskottets uppfattning komma att bidra

med viktig kunskap om tillgången till dessa energiresurser i Sverige och vilken roll de eventuellt kan komma att spela i framtiden. Enligt utskottets uppfattning finns det ingen anledning att föregripa detta arbete genom att föreslå att riksdagen ska uttala sig för eller emot utvinning av fossila energiresurser i Sverige.

Utskottet är inte heller berett att biträda förslaget om ett nedrustningsavtal för fossila bränslen. I likhet med vad utskottet anförde när motsvarande förslag behandlades våren 2024 förefaller det bättre att uppmuntra genomförande av befintliga åtaganden än att sluta nya avtal med likartat eller möjligen t.o.m. mindre ambitiöst innehåll.

Sammantaget anser utskottet att samtliga yrkanden bör avslås av riksdagen.

Övriga frågor om gruvor och mineralförsörjning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som bl.a. gäller åtgärder för att öka intresset för prospektering i Sverige, djuphavsgruvbrytning, nya material och miljön kring den nedlagda uranutvinningsanläggningen i Ranstad.

Jämför reservation 20 (SD) och 21 (MP).

Motionerna

På havsbotten i djuphaven (ned till 6 000 meters djup) finns det olika metaller och mineral som kobolt, nickel och litium, som efterfrågas inför övergången till ett fossilfritt samhälle. Detta redovisas i partimotion 2024/25:3037 av Daniel Helldén m.fl. (MP). Om gruvbrytning i djuphaven blir verklighet riskerar enorma havsbottenområden att "sugas upp" med oanade konsekvenser för djuphaven och livet där, men också för människor som är beroende av dessa ekosystem. I yrkande 196 begär motionärerna ett tillkännagivande till regeringen om att verka för ett moratorium för djuphavsgruvdrift på internationella vatten så länge de miljömässiga, sociala och ekonomiska konsekvenserna inte är klart utredda.

SGU är den myndighet i Sverige som har till uppgift att tillhandahålla geologisk information för samhällets behov på kort och lång sikt. I kommittémotion 2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) framförs uppfattningen att SGU också bör ha ett tydligt uppdrag att tillhandahålla och kommunicera saklig information och kunskap om prospektering och gruvdrift till allmänheten och det offentliga. I yrkande 4 begärs ett tillkännagivande om SGU:s informationsuppdrag kopplat till mineralfrågor. Motionärerna konstaterar också att en absolut förutsättning för att brytvärda mineraliseringar ska hittas är att det bedrivs prospektering. Motionärerna ser med oro på att prospekteringsviljan sjunker kraftigt i Sverige och efterfrågar därför i yrkande 7 ett tillkännagivande om åtgärder för ökad prospekteringsvilja.

Elin Söderberg m.fl. (MP) begär i kommittémotion 2024/25:1329 yrkande 3 ett tillkännagivande om att främja innovation av nya material och resurseffektivitet för att minska behovet av att utvinna jungfruliga material. Motionärerna pekar på att gruvnäring ofrånkomligen har betydande miljöpåverkan och att det därför är viktigt att minska det totala behovet av ny gruvbrytning genom att främja innovation av nya material.

I motion 2024/25:999 av Rickard Nordin (C) efterfrågas ett tillkännagivande om att förenkla för privatpersoner som vill vaska guld eller leta mineral i mindre skala.

Ulrika Heie (C) anför i motion 2024/25:1612 yrkande 1 att regeringen bör ge SGU i uppdrag att ansvara för miljökontrollen vid Ranstad och säkerställa att inga oönskade effekter uppstår i framtiden från den nedlagda uranutvinningsanläggningen. Vidare anser motionären i yrkande 2 att riksdagen genom ett tillkännagivande bör uppmana regeringen att ge SGU i uppdrag att se över möjligheten att förvärva den mark i det aktuella området som behöver skyddas. Motionären motiverar förslagen med den oro som lokalbefolkningen känner för framtida miljökonsekvenser.

Bakgrund och pågående arbete

Om utvinning av mineral till havs

Regeringen beslutade i december 1982 att underteckna FN:s havsrättskonvention (United Nations Convention on the Law of the Sea, Unclos). Havsrättskonventionen är en global FN-konvention om hur världens länder ska dela upp världshavet och dess resurser. Konventionen innefattar även ett regelverk för exploatering av mineraltillgångar i sådana djuphavsområden som inte omfattas av ländernas lagstiftning.

Våren 2023 förhandlades ett nytt globalt avtal vid FN i New York för de delar av havet som inte tillhör enskilda stater. Dessa havsområden utgör två tredjedelar av världshavets yta och 95 procent av dess volym. Den 5 mars samma år meddelades att FN:s medlemsländer hade kommit överens om ett avtal som skapar globala regler för att begränsa miljöpåverkan och utse marina skyddsområden i det fria havet. Avtalet ska fylla de luckor som lämnades när havsrättskonventionen antogs.

Förhandlingarna om ett regelverk för mineralutvinning i djuphaven har pågått länge i Internationella havsbottenmyndighetens (ISA) operationella råd. Sverige är inte medlem i ISA:s råd, men har ett nära samarbete med andra EU-medlemsländer som är representerade i rådet. Den svenska linjen är att djuphavsgruvdrift inte bör tillåtas innan det finns tillräckligt bra vetenskaplig kunskap om djuphavens organismer och deras ekosystem samt om konsekvenserna av utvinningen. Därigenom kan man undvika att den marina miljön tar skada.

Nya material

I en av motionerna förordas utveckling och användning av nya material som kan minska behovet av att utvinna jungfruliga metaller och mineral. I det sammanhanget kan det nämnas att regeringen i sin forsknings- och innovationsproposition (prop. 2024/25:60) lyfter fram betydelsen av forskning kring avancerade material, bl.a. för att värna den svenska konkurrenskraften och för industrins omställning och produktivitet. Vidare pekar regeringen på att Sverige i ett internationellt perspektiv och i förhållande till sin storlek har en stark position inom materialforskningsområdet. Riksdagen behandlar propositionen under våren 2025.

Även på EU-nivå har avancerade material lyfts fram. I slutet av november 2024 godkändes rådsslutsatser om kommissionens nya strategi för att stärka Europas forskning, innovation och industriella ledarskap inom avancerade material, vilket beskrivs som avgörande för den gröna och digitala omställningen samt för europeisk konkurrenskraft, säkerhet och motståndskraft. Slutsatserna betonar också att nästa generation av avancerade material bör anpassas till Europas mål för hållbarhet och en cirkulär ekonomi.

SGU om att stödja prospekteringsbranschen

I årsredovisningen för 2024 anger SGU att en viktig del i SGU:s uppdrag för näringslivsfrämjande insatser är att stödja prospekteringsbranschen. Detta gör myndigheten genom rådgivning och stöd för att branschens aktörer lättare ska kunna finna den information myndigheten producerar och tillhandahåller i områden av intresse. Det mesta av rådgivningen genomförs från SGU:s mineralinformationskontor i Malå, där myndigheten även förvaltar lager och arkiv med borrhämlor, stuffer samt kartor och rapporter.

En annan viktig del i näringsfrämjandet är marknadsföringen av Sverige som prospekteringsland. Även här utgår verksamheten från mineralinformationskontoret i Malå, och på flera lämpliga mässor visar SGU upp Sverige som ett land med goda förutsättningar när det gäller prospektering.

I februari 2024 gav regeringen SGU i uppdrag att under 2024–2026 uppmuntra enskilda privatpersoners sökande efter förekomster av värdefulla mineral i Sverige genom att återinföra en tävling med den s.k. mineraljakten som förebild (KN2024/00358). SGU ska årligen senast den 15 mars med start 2025 delredovisa uppdraget till Regeringskansliet och senast den 15 mars 2027 slutredovisa uppdraget.

Privatpersoners möjlighet att vaska guld och leta mineral

När utskottet våren 2023 behandlade ett förslag om privatpersoner och guldvaskning liknande det som är aktuellt i år redovisades bl.a. att det i normalfallet inte krävs tillstånd enligt mineralagen för småskalig guldvaskning av hobbykaraktär (bet. 2022/23:NU13). Undersökningstillstånd krävs om syftet med undersökningen är att påvisa en fyndighet av ett koncessionsmineral och att utvärdera dess sannolika ekonomiska värde och beskaffenhet. Det finns inte några

särskilda regler för privatpersoner utan det avgörande är syftet med och omfattningen av undersökningen. I betänkandet redovisas att Bergsstaten har angett att tillstånd dock krävs i den mån undersökningsarbetet innebär intrång i markägarens eller en annan rättsinnehavares rätt. Vidare angav Bergsstaten att det beroende på var man vaskar och på vilket sätt dock kan krävas andra tillstånd än enbart den berörda markägarens. Vissa undersökningar kan således göras inom ramen för allemansrätten.

Om miljön kring Ranstadsverket

I Västra Götalands län drevs under 1960-talet en gruva med efterföljande uran-utvinning ur alunskiffer, det s.k. Ranstadsverket. Sedan 1990-talet har avfallsdeponin, dagbrottet och industriområdet efterbehandlats. Sedan 2010 har det även pågått avveckling av verksamheten, och de sista byggnaderna som var radioaktivt förorenade har rivits. I svar på en skriftlig fråga (fr. 2022/23:525) om Ranstad i april 2023 hänvisade statsrådet Romina Pourmokhtari till ett förslag från Länsstyrelsen i Västra Götalands län om att staten ska ansvara för kontroll över föroreningarna från den tidigare uranutvinningen, säkerställa att det inte uppstår oönskade miljöeffekter i framtiden och agera om det trots allt skulle uppstå miljöskador. Länsstyrelsen föreslår också att den förorenade marken bör övergå i statens ägo. Statsrådet konstaterade att ärendet vid den aktuella tidpunkten bereddes inom Regeringskansliet, men också att detta är första gången som regeringen hanterar en fråga om det långsiktiga ansvaret för en kärnteknisk anläggning och att ärendet innehåller flera principiella frågeställningar.

Enligt uppgift från Klimat- och näringslivsdepartementet i slutet av februari 2025 är den aktuella frågeställningen mycket komplex, men beredningen närmar sig ett avslut och regeringen väntas kunna fatta beslut senare under våren 2025.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2023 avstyrkte utskottet ett förslag om att Sverige bör verka för ett internationellt förbud mot utvinning av olja, metaller och mineral från havsbotten (bet. 2022/23:NU13). Utskottet hänvisade bl.a. till FN:s havsrättskonvention om hur världens länder ska dela upp världshavet och dess resurser samt att ett nytt globalt avtal för de delar av havet som inte tillhör enskilda stater slöts i mars 2023.

Förslag med koppling till den tidigare utvinningen av uran i Ranstad har också i exakt ordalydelse avstyrkts av utskottet vid flera tidigare tillfällen, senast våren 2024 (bet. 2023/24:NU8).

När det gäller privatpersoners möjlighet att vaska guld och leta mineral i mindre skala framhöll utskottet våren 2023 när motsvarande förslag låg på riksdagens bord att möjligheten inom det befintliga regelverket är god (bet. 2022/23:NU13). Motionsyrkandet avstyrktes av utskottet.

Utskottets ställningstagande

Utskottet delar inte uppfattningen att prospekteringsviljan sjunker kraftigt i Sverige, som det påstås i en av motionerna. Att prospekteringsviljan inte sjunker framgår av den statistik som har redovisats tidigare i detta betänkande. Med tanke på de satsningar som dessutom görs och har gjorts på senare år för att ytterligare öka intresset för prospektering – bl.a. genom uppdrag till SGU om att uppmuntra enskilda privatpersoners sökande efter förekomster av värdefulla mineral i Sverige samt att utveckla arbetet med att informera om prospekteringsintressanta metaller och mineral – ser utskottet ingen anledning att föreslå ett riksdagsuttalande om behovet av sådana satsningar. Detsamma gäller förslaget om SGU:s mer allmänna informationsuppdrag om mineralfrågor som även det har förstärkts på senare år.

Utskottet ser inte heller några skäl för riksdagen att vidta några åtgärder för att underlätta guldvaskning. Här bedömer utskottet att guldvaskning av hobbykarakter inte bör vara mer omfattande än att den kan bedrivas inom ramen för allemansrätten. I den mån man inte klarar av att hålla sig inom dessa gränser bör det – i linje med gällande bestämmelser – krävas tillstånd för verksamheten från markägaren och/eller relevanta myndigheter.

Utskottet delar den uppfattning som framförs i en av motionerna om betydelsen av att främja innovation kring nya material. Om sådana nya material har egenskaper – t.ex. miljö- och prestandamässigt – som gör att de med gott resultat kan ersätta andra material är det enligt utskottet positivt. Kan de dessutom dämpa behovet av att utvinna metaller och mineral ur berggrunden är det ännu bättre. Här vill utskottet påminna om att forskning och innovation kring nya material lyfts fram i den forskningspolitiska proposition som för närvarande bereds i riksdagen och att dessa frågor också uppmärksammas på EU-nivå. Utskottet anser därför att det inte behövs något uttalande från riksdagens sida med anledning av motionsförslaget om att främja innovation kring nya material.

Utskottet kan instämma i de farhågor som lyfts fram i en av motionerna när det gäller djuphavsgruvdrift. Till skillnad från att driva en linje som innebär ett absolut stopp mot sådan gruvdrift – som föreslås i motionen – finner utskottet det vara mer konstruktivt att inta en försiktighetsbaserad position som innebär att djuphavsgruvdrift inte bör tillåtas innan det finns tillräckligt bra vetenskaplig kunskap om djuphavens organismer och deras ekosystem samt om konsekvenserna av utvinningen.

När det avslutningsvis gäller miljösituationen efter utvinningen av uran i Ranstad kan utskottet konstatera att det alljämt pågår ett beredningsarbete inom Regeringskansliet kring dessa frågor. Utöver detta ställer sig utskottet tveksamt till om riksdagen över huvud taget ska uttala sig i den här typen av ärenden, där det handlar om att förvaltningsmyndigheter tillämpar lagstiftning eller ägnar sig åt strategiskt eller operativt beslutsfattande. Däremot ser utskottet med intresse fram emot att ta del av utfallet av den beredning som för närvarande pågår inom Regeringskansliet av frågor med koppling till Ranstadsfallet,

inte minst eftersom det rymmer många principiella frågor om det långsiktiga ansvaret för en kärnteknisk anläggning.

Därmed avstyrks motionsyrkandena.

Reservationer

1. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (S)

av Fredrik Olovsson (S), Mattias Jonsson (S), Marianne Fundahn (S), Isak From (S) och Aida Birinxhiku (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 18 och 20 samt avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 21 och 24,

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 1 och 4–6 samt

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 1, 2 och 18.

Ställningstagande

Den svenska gruv- och mineralnäringen har stor betydelse både för Sverige som land, i det regionala och lokala perspektivet, och för att klara den globala klimatkrisen. Sverige kan med sina rika mineraltillgångar också spela en nyckelroll när det gäller EU:s råmaterialförsörjning. I unionens råmaterialstrategi betonas vikten av att säkerställa tillgången till kritiska råmaterial, inklusive strategiska jordartsmetaller, för att stödja den gröna omställningen och Europas industriella konkurrenskraft. Genom att öka utvinningen av dessa metaller kan Sverige inte bara bidra till EU-mål utan också skapa arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt i de svenska gruvregionerna.

Ökad gruvbrytning kräver dock statliga åtgärder för bättre infrastruktur, fler bostäder och mer utbildningsinsatser. Det behövs även stora satsningar på grön teknik och elektrifiering och det är viktigt att säkerställa att de nya jobb som klimatomställningen skapar hamnar i Sverige och inte i andra länder. Sverige bör kunna bidra än mer med metaller och mineral som har utvunnits under goda arbetsvillkor och skydd för miljön, i stället för sådana där produktionen bygger på barnarbete och låga miljökrav. För att öka förutsättningarna för att Sverige ska fortsätta att vara en betydelsefull gruvnation behöver villkoren för utvinning, förädling och återvinning stärkas och det gäller inte bara sådana råmaterial som klassificeras som kritiska eller strategiska.

Eftersom gruv- och mineralfrågor får en allt större betydelse och området är i förändring, inte minst på grund av ett ökat intresse från EU, bör den svenska mineralstrategin uppdateras. Vi anser att det är av stor betydelse att

regeringen genom en strategi beskriver hur den har för avsikt att ta vara på de goda svenska förutsättningarna och värnar svenska nationella intressen i mineralpolitiken. Enligt vår uppfattning bör strategin även inkludera prospektering och strategiska råmaterial.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

2. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (SD)

av Tobias Andersson (SD), Josef Fransson (SD), Eric Palmqvist (SD) och Johnny Svedin (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 1 och 18 samt avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 21 och 24,

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 1 och 4–6,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 2 och

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 18 och 20.

Ställningstagande

Den svenska gruvnäringen har långa anor och vi anser att gruvindustrins betydelse för Sverige som exportberoende industrination inte nog kan betonas. Behovet av politiska ambitioner på området får inte underskattas om investeringsviljan och tillväxten inom branschen ska förbli stabil över tid.

Vi anser att det måste tas ett helhetsgrepp om den politik som styr näringens förutsättningar. Tillgången till råvaror för utveckling av exempelvis batteri- och elmotorteknik pekas ut som helt central för den industriella utvecklingen. Samtidigt har det geopolitiska läget försämrats kraftigt, vilket gör Sverige mer sårbart än på mycket länge. Ökad självförsörjningsgrad av såväl basmetaller som innovationskritiska material är därför strategiskt viktigt inte bara ur ett näringspolitiskt perspektiv utan också ur säkerhetspolitisk synvinkel. Därför anser vi det vara mycket välkommet att regeringen, i linje med vad vi har föreslagit tidigare, har inlett arbetet med att utarbeta en ny mineralstrategi.

Vidare ser vi det som angeläget att den lagstiftning som reglerar gruvnäringen är robust och funktionell. Vi ser ett behov av att den befintliga lagstiftningen genomlyses ur ett hot- och krisperspektiv så att den fungerar på ett godtagbart sätt även när det oförutsedda inträffar. Det vore därför klokt att utreda och säkerställa att de lagar som reglerar gruvnäringen är utformade på

ett sådant sätt att de fyller sitt syfte även under större nationella och internationella kriser.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

3. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (V)

av Birger Lahti (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 21 och 24 samt avslår motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 1 och 4–6,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 1, 2 och 18 samt

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 18 och 20.

Ställningstagande

Sverige är beroende av att importera vissa mineral från länder där hänsynen till utvinningens konsekvenser för miljön och mänskliga rättigheter är begränsad. Detta är djupt beklagligt och det är därför viktigt att Sverige tar ett större ansvar för sin mineralkonsumtion. Det kan bl.a. handla om ökad produktion inom landet. Eftersom gruvindustriell verksamhet alltid innebär ingrepp i miljön behövs det regleringar för att skydda naturvärden och boendes närmiljöer. Jag anser att SGU bör få ett större ansvar för hela processen från prospektering till återvinning och därigenom få genomslag för ett cirkulärt tänk som påskynar den gröna omställningen.

I linje med detta anser jag att det inte ska vara möjligt att beviljas bearbetningskoncession med mindre än att den sökande kan visa ekonomisk lönsamhet som även inkluderar hela miljökostnaden dvs. där även kostnaderna för efterbehandlingen beaktas. Enligt min uppfattning bör detta även gälla vid en utökad brytning av en gammal fyndighet.

För att stärka den svenska ursprungsbefolkningens rättigheter anser jag att det inte ska vara möjligt för Bergsstaten att bevilja undersökningstillstånd i kärnområden för renskötsel. Dessutom anser jag att fastighetsägare och innehavare av särskild rätt som berörs av ansökan om undersökningstillstånd, t.ex. en sameby, alltid ska ges rätt att yttra sig över ansökan.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

4. Allmänt om gruv- och mineralnäringen, punkt 1 (MP)

av Katarina Luhr (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 1 och 4–6 samt avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 21 och 24,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 1, 2 och 18 samt

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 18 och 20.

Ställningstagande

Gruvnäring medför alltid en betydande miljöpåverkan. Därför är det viktigt att främja utvecklingen av nya material och att minska det totala behovet av ny gruvbrytning genom att uppmuntra framväxten av cirkulära affärsmodeller.

Jag anser att Sverige bör ta fram en strategi för en hållbar mineral- och metallförsörjning med fokus på cirkularitet och resurseffektivitet, utveckling av alternativa material, världens mest hållbara gruvnäring nationellt samt hållbara värdekedjor globalt. Den svenska gruvnäringen bör kännetecknas av att den bedriver ett offensivt hållbarhetsarbete och ligger i frontlinjen för den internationella utvecklingen när det gäller omställning till fossilfrihet, resurseffektivitet, miljöhänsyn samt social hållbarhet och mänskliga rättigheter.

Enligt min uppfattning är det angeläget att Sverige tar fram en handlingsplan för en utvinning av mineral och metaller i Sverige, i syfte att möta behoven i den gröna omställningen samtidigt som lokalsamhällellas roll stärks med målsättningen att Sverige ska ha världens bästa gruvnäring ur både ekologisk och social hållbarhetssynpunkt.

Det är också viktigt att Sverige som en betydelsefull gruvnation verkar för att EU:s regelverk inriktas på att stimulera gruvnäringen och dess värdekedjor och att konkurrera utifrån bästa möjliga prestanda när det gäller miljö, klimat och mänskliga rättigheter.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

5. Mineral och miljö, punkt 2 (SD)

av Tobias Andersson (SD), Josef Fransson (SD), Eric Palmqvist (SD) och Johnny Svedin (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 16 och avslår motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 8, 12 och 13 samt

2024/25:1743 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 5.

Ställningstagande

Industriell verksamhet i allmänhet och gruvindustri i synnerhet medför ingrepp i naturen. Ingrepp orsakade av mineralutvinning ska efterbehandlas till en god miljöstandard när gruvbrytningen har upphört. Detta kan ibland medföra kostsamma marksaneringsinsatser som det i första hand är koncessionshavaren som ska ansvara för att åtgärda och således även bekosta. Som ett led i att öka den sociala acceptansen för nya gruvetableringar finns det skäl att se över modellen för hur koncessionsinnehavaren säkerställer att det finns medel för sanering och efterarbete när verksamheten är avslutad. Vi förordar att detta utreds och tydliggörs.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

6. Mineral och miljö, punkt 2 (V, MP)

av Birger Lahti (V) och Katarina Luhr (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 8, 12 och 13 samt

2024/25:1743 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 5 och avslår motion

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 16.

Ställningstagande

Gruvnäring medför ofrånkomligt betydande miljöeffekter. Det handlar inte bara om omfattande påverkan på mark och vatten utan gruvbolagen är också några av Sveriges största utsläppare av koldioxid. Vi anser att om den svenska gruvnäringen på allvar ska kunna bli en del av den gröna omställningen måste denna omställning även omfatta själva gruvdriften. Vi ser positivt på att gruv- och mineralnäringen själva har tagit fram klimatmål i sin färdplan inom ramen för Fossilfritt Sverige. Näringarna kommer att behöva arbeta aktivt för att kunna nå dessa mål och det är viktigt att politiken understöder detta arbete.

När det gäller hushållningen med mark och vatten i samband med mineralutvinning är vi mycket tveksamma till den nuvarande utformningen av miljöprövningen. Därför anser vi att det behövs en utförlig utredning av gruvverksamhetens provningsprocesser för att främja en tydligare, effektivare och mer förutsägbar provningsordning där miljö och människors rättigheter värnas. Översynen bör bl.a. omfatta tillämpningen av bestämmelserna om riksintressen i 3 och 4 kap. miljöbalken. Vi ser det som problematiskt att regeringen har skapat otydlighet och rättsosäkerhet genom att dela upp riksintresseprövningen och endast har fört över en del av den till prövningen enligt miljöbalken. Enligt vår uppfattning ska bestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken även tillämpas vid prövningen enligt miljöbalken, fristående från de bedömningar som har gjorts i koncessionsärendet enligt minerallagen. Inte förrän då kan prövningen anses leva upp till EU-rättens krav. Vi instämmer också i Lagrådets uppfattning att det bör anges att när en verksamhet senare ska prövas enligt miljöbalken eller andra lagar ska en prövning enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken göras oberoende av de ställningstaganden som har gjorts i koncessionsärendet.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

7. Kritiska metaller och mineral, punkt 3 (S)

av Fredrik Olovsson (S), Mattias Jonsson (S), Marianne Fundahn (S), Isak From (S) och Aida Birinxhiku (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 17 och 19 samt avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkande 20,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 8 och

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 29.

Ställningstagande

Kritiska och strategiska råmaterial är mycket betydelsefulla för den gröna omställningen. Att utvinna kritiska metaller som biprodukter är resurseffektivt, och produktionen blir också mindre känslig för marknadsmanipulation och instabila marknader som ofta är förknippade med kritiska och strategiska råmaterial. Vi ser ett behov av att förutsättningarna stärks för utvinning av metaller och mineral från såväl primära som sekundära källor med särskilt fokus på innovationskritiska metaller och mineral.

För att ytterligare underlätta utvinningen av strategiska jordartsmetaller vill vi se ett snabbspår med en väg in till regelverk och tillståndprocesser. Målet är att göra dessa processer snabbare och mer förutsägbara utan att samtidigt behöva kompromissa med miljöskydd och sociala rättigheter.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

8. Kritiska metaller och mineral, punkt 3 (V)

av Birger Lahti (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkande 20 och
avslår motionerna

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 8,

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 29 och

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 17 och 19.

Ställningstagande

Jag vill se en aktiv statlig industripolitik som bl.a. ska verka för att den svenska industrin ska kunna producera samhällsnyttiga varor med riktigt låga utsläpp och för att dessa produkter ska gå på export till gagn för den globala klimatomställningen. Gruvnäringen kan spela en stor och viktig roll i detta arbete och har potential att ge viktiga byggstenar för skapandet av ett samhälle som är både ekologiskt och socialt hållbart.

Sverige importerar i dag vissa mineral utan att ta hänsyn till konsekvenserna för miljön och de mänskliga rättigheterna i länderna där de utvinns. Det är inte acceptabelt att ett välbärgat västland agerar på det sättet. Därför anser jag att Sverige måste ta ett större eget ansvar för den inhemska konsumtionen av metaller och mineral, inte minst när det gäller kritiska metaller och mineral och kanske särskilt när det gäller sådana som klassas som konfliktmineral.

För att detta ska vara möjligt bör SGU få i uppdrag att utreda vilka kritiska metaller som finns i Sverige. SGU:s uppdrag bör dessutom utökas till att också innefatta Sveriges mineralförsörjning.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

9. Kritiska metaller och mineral, punkt 3 (C)

av Elisabeth Thand Ringqvist (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 29 och avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkande 20,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 8 och

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S) yrkandena 17 och 19.

Ställningstagande

För att lyckas med klimatomställningen måste Sverige och EU försörjningsmässigt frikopplas från ett betydande beroende av import från tredjeländer där utvinningen inte alltid uppfyller ekologiska eller sociala hållbarhetskrav. Detta beroende försätter Sverige och EU i en sårbar situation som dessutom kan vara säkerhetspolitiskt riskabel.

Den svenska gruv- och mineralnäringen är viktig på många sätt, inte minst för dess möjligheter att bidra till byggandet av det hållbara samhället. I Sverige finns dessutom tillgång till många av de metaller och mineral som kan bygga den teknik som behövs för förnybar energiproduktion, vindkraftverk, solceller, batterier, elbilar och mycket mer. Utöver fyndigheter har Sverige dessutom goda förutsättningar att utvinna dessa på ett hållbart sätt, vilket både stärker självförsörjningsgraden och skapar viktiga exportmöjligheter.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

10. Tillstånd och tillståndprocesser, punkt 4 (S)

av Fredrik Olovsson (S), Mattias Jonsson (S), Marianne Fundahn (S), Isak From (S) och Aida Birinxhiku (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:3109 av Anna-Caren Säterberg m.fl. (S) yrkande 23 och avslår motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 11 och

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 9.

Ställningstagande

För att Sverige ska kunna möta det växande behovet av kritiska metaller och mineral som en viktig komponent i klimatomställningen behöver tillståndsprocesserna för gruvverksamhet effektiviseras, men med fortsatt hänsyn till skyddet av miljön. Här anser vi att avgörande delar är att underlätta kontakterna mellan företag och myndigheter, att minska byråkratiska hinder och att införa ett snabbspår för prövningen av sådan utvinning som är inriktad på strategiska jordartsmetaller. Utöver detta är vår uppfattning att Sverige har en del att lära av Tyskland där man framgångsrikt har infört lagstiftning som tar hänsyn till både gruvsektorns behov och skyddet av miljön. Detta system garanterar att företagen redan från början planerar för och finansierar den framtida restaureringen av de områden som påverkas. Sverige bör överväga att anta liknande bestämmelser för att säkerställa ett hållbart och ansvarsfullt gruvdriftssystem.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

11. Tillstånd och tillståndsprocesser, punkt 4 (SD)

av Tobias Andersson (SD), Josef Fransson (SD), Eric Palmqvist (SD) och Johnny Svedin (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 9 och avslår motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 11 och

2024/25:3109 av Anna-Caren Säterberg m.fl. (S) yrkande 23.

Ställningstagande

Gruvindustrins betydelse för Sverige som exportberoende industrination kan inte nog betonas. Det måste, anser vi, tas ett helhetsgrepp om den politik som

styr näringens förutsättningar som bl.a. leder till ökad prospektering och utvinning genom förenklade tillståndprocesser.

Verksamhet som har en betydande påverkan på vatten, luft eller mark måste godkännas av mark- och miljödomstolen. Utöver detta kräver annan lagstiftning ofta ytterligare tillstånd innan miljötillståndsfrågan kan prövas. Vi vill understryka vikten av att tillståndsprövningarna anpassas till verksamheternas förutsättningar och att prövningarna är tydligt avgränsade och speglar det skede som verksamheten befinner sig i.

Problematiken med långdragna miljötillståndsprövningar måste adresseras för att inte industrisatsningar ska fördröjas eller utebli helt. Regelverken måste anpassas till dagens situation och teknik, vilket ställer höga krav på kompetens och kunskapsinhämtning under regelutvecklingsarbetet.

Mot denna bakgrund välkomnar vi att många av de förslag på temat regel-förenkling och effektivare tillståndprocesser som vi tidigare har presenterat utreds inom ramen för Tidöavtalet. Vi är övertygade om att detta tillsammans med såväl det förenklingsråd som det implementeringsråd som regeringen har inrättat kommer att leda till att miljötillståndsprövningen blir mer flexibel, effektiv och förutsebar framgent. Därigenom stärks Sveriges varumärke som gruvnation.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

12. Tillstånd och tillståndprocesser, punkt 4 (MP)

av Katarina Luhr (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 11 och avslår motionerna

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 9 och

2024/25:3109 av Anna-Caren Säterberg m.fl. (S) yrkande 23.

Ställningstagande

De tillståndprocesser som föregår tillkomsten av en ny gruva ska självfallet vara så effektiva som möjligt. Eftersom prövningen syftar till att skydda miljön kan det dock aldrig vara tal om en effektivisering av processen om en seriös miljöprövning får stå tillbaka för en alltför ensidig strävan efter att förkorta handläggningstider. Tydlighet och förutsägbart är eftersträvsvärt, och fort och fel får helt enkelt inte tillåtas ersätta noggrant och rätt om det är miljö som får bära kostnaden.

Jag anser att det bör tillsättas en noggrann utredning av gruvverksamhetens prövningsprocesser för att därigenom främja en tydligare, effektivare och mer förutsägbar prövningsordning där miljön och människors rättigheter värnas.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

13. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (SD)

av Tobias Andersson (SD), Josef Fransson (SD), Eric Palmqvist (SD) och Johnny Svedin (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 12 och 13 samt avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 22 och 23,

2024/25:1754 av Jan Riise m.fl. (MP) yrkande 5,

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 28 och

2024/25:2906 av Sten Bergheden (M).

Ställningstagande

Sverige har rikliga förekomster av mineral som i grunden kan ses som svenska folkets tillgångar. Förutom att gruvnäringen skapar såväl arbetstillfällen som viktiga värdekedjor menar vi att det är rimligt att en del av värdet av det som utvinns kommer staten och dess medborgare till del. I dag åstadkoms detta genom den s.k. mineralersättningen som uppgår till 2 promille av det beräknade värdet av mängden bruten mineral och som betalas ut under hela gruvans livslängd. Av denna del av värdet tillfaller tre fjärdedelar de berörda fastighetsägarna och en fjärdedel tillfaller staten. I en internationell jämförelse är den svenska mineralersättningen låg. Samtidigt bör den betraktas som en del av de samlade skatter och avgifter som tas ut från gruvföretagen, för att jämförelsen inte ska bli missvisande. Det är den samlade kostnadsbilden för gruvproduktionen (som bl.a. innefattar produktionskostnader, skatter och avgifter) som avgör om den svenska gruvnäringen kan konkurrera på den globala marknaden. Om Sverige vill behålla och utveckla gruvnäringen behöver konsekvenserna av förändringar i skatter och avgifter analyseras noga. Enligt vår uppfattning bör mineralersättningen ligga på en nivå som inte hindrar nya investeringar i prospektering och gruvverksamhet. Samtidigt bör den garantera en rimlig avkastning till såväl markägare som staten. Detta är viktigt, inte minst för att öka den sociala acceptansen för gruv- och mineralnäringen. Med

denna utgångspunkt anser vi att mineralersättningens utformning, nivåer och fördelning behöver ses över.

I samband med denna översyn bör även det faktum att mineralersättningen inte är en prioriterad fordran vid en konkurs belysas. Detta förhållande kan få till följd att en markägare vars ägor har påverkats kraftigt av gruvbrytning drabbas hårt ekonomiskt om det gruvföretag som verkar på markägarens mark försätts i konkurs. Därför är det enligt vår uppfattning rimligt att stärka markägarens rätt till ersättning vid en eventuell konkurs. Detta kan lämpligen uppnås genom att markägarens del av mineralersättningen framgent betraktas som en prioriterad fordran.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

14. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (V)

av Birger Lahti (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 22 och 23 samt avslår motionerna

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 12 och 13,

2024/25:1754 av Jan Riise m.fl. (MP) yrkande 5,

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 28 och

2024/25:2906 av Sten Bergheden (M).

Ställningstagande

Jag och andra företrädare för Vänsterpartiet har länge argumenterat för att den s.k. mineralersättningen bör ses över. Enligt min uppfattning bör betydligt mer pengar gå tillbaka till de orter och den kringverksamhet som ligger i anslutning till gruvbrytningen. En framtida mineralersättning bör fungera degressivt i förhållande till vidareförädlingen. Innebörden av detta är att de företag som väljer att förädla sina råvaror lokalt bör få betala en lägre mineralersättning än anmars. Värden från utvinningen skulle därigenom stanna där malmen bryts, vilket skulle ge arbetstillfällen och främja utvecklingen i de berörda lokalsamhällena. Jag anser att regeringen bör ge berörda myndigheter i uppdrag att utreda hur en degressiv mineralersättning som främjar lokal vidareförädling kan fungera.

Utöver detta anser jag att mineralersättningen bör höjas, och de inkomster som detta ger bör avsättas i en gruvfond där huvuddelen av pengarna återförs

till gruvregionerna för att bl.a. finansiera utbildning, bostadsbyggande och samhällsservice.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

15. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (C)

av Elisabeth Thand Ringqvist (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 28 och avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 22 och 23,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 12 och 13,

2024/25:1754 av Jan Riise m.fl. (MP) yrkande 5 och

2024/25:2906 av Sten Bergheden (M).

Ställningstagande

Gruv- och mineralnäringen är betydelsefull för Sverige och bidrar till såväl jobb som tillväxt på orter där det ofta är ont om arbetstillfällen. Men den svenska gruv- och mineralnäringen bidrar också till byggandet av det hållbara samhället. Gruvorna är början på långa växande värdekedjor som kommer hela samhället till del. De metaller och mineral som utvinns i Sverige kan bygga den teknik som är nödvändig för förnybar energiproduktion, solceller, batterier, elbilar och mycket mer som behövs för en framgångsrik klimatomställning. Sverige har betydande fyndigheter av dessa metaller och goda förutsättningar att utvinna dem på ett hållbart sätt. Samtidigt anser jag att det är viktigt att acceptansen hos markägarna och lokalbefolkningen ökar för att utvinningen ska vara möjlig. Därför anser jag att förutsättningarna för en höjning av mineralavgiften bör utredas samtidigt som den del av mineralavgiften som i dag tillfaller staten i stället bör gå till de lokalsamhällen vars närmiljö påverkas av utvinningen.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

16. Mineralersättning, avgifter och vissa frågor om återföring, punkt 5 (MP)

av Katarina Luhr (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1754 av Jan Riise m.fl. (MP) yrkande 5 och avslår motionerna

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V) yrkandena 22 och 23,

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 12 och 13,

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C) yrkande 28 och

2024/25:2906 av Sten Bergheden (M).

Ställningstagande

Det samiska folket har i tusentals år bebott de norra delarna av Sverige, Norge, Finland och Kolahalvön i Ryssland. Det är något man bör värna och vara stolt över, men i stället utsätts det samiska livet fortfarande för allvarliga påfrestningar från många håll. Gruvnäringen, omställningen till ett förnybart energisystem, skogsbruket och turismen kan inte fortsätta att inskränka det samiska folkets rättigheter och möjligheter att bruka mark och bedriva näringar.

Jag är medveten om att den gröna omställningen kräver, och kommer att kräva, alltifrån järnmalm till sällsynta jordartsmetaller. Samtidigt är omställningen inte hållbar i begreppets breda betydelse om den medför kränkningar av mänskliga rättigheter, såsom t.ex. urfolksrätten. Gruvdrift medför permanenta förändringar av landskapet och har flera kumulativa effekter, såsom utbyggd infrastruktur, föroreningar och buller som på olika sätt påverkar bl.a. renskötseln negativt. Gruvetableringar har också stora negativa konsekvenser för lokalmiljön, kommunen, närboende och de näringar och verksamheter som redan finns på platsen. Det är inte ovanligt att gruvetableringar kräver stora offentliga investeringar och att regioner och kommuner får ta de ekonomiska, sociala och ekologiska kostnaderna medan vinsterna tillfaller gruvbolagen.

Gruvor behövs men då bör det etableras en statlig gruvpott som lokalsamhällen kan ta del av för att i högre utsträckning gå med på gruvprojekt. Jag anser att denna gruvpott ska finansieras av de företag som vill bedriva gruvverksamhet. Intäkter från naturresurserna måste också i högre grad bidra till utvecklingen av det samiska samhällslivet. Statliga bolag som hämtar sina intäkter i Sápmis naturresurser bör årligen avsätta en andel av sin vinst för att finansiera förvaltningen och utvecklingen av samiskt samhällsliv, språk och kultur.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

17. Utvinning av uran, olja, kol och gas, punkt 6 (SD)

av Tobias Andersson (SD), Josef Fransson (SD), Eric Palmqvist (SD) och Johnny Svedin (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 19 och avslår motionerna

2024/25:811 av Linus Lakso m.fl. (MP),

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 9 och 10 samt

2024/25:3169 av Rickard Nordin m.fl. (C) yrkande 114.

Ställningstagande

I juli 2022 införde Sverige som ett av de första länderna i världen ett förbud mot prospektering och utvinning av stenkol, brunkol, råolja, skifferolja och naturgas. Förbudet infördes trots att det inte förekom någon brytning av eller att prospektering efter dessa råvaror bedrevs i Sverige vid tidpunkten. I likhet med förbudet mot utvinning av uran anser vi att förbudet vilar på ideologisk grund snarare än att det kan motiveras realpolitiskt.

Även om vi inte förespråkar brytning av kol eller utvinning av olja eller gas anser vi att beslutet om ett förbud är olyckligt, inte minst i ljuset av det allt mer spända säkerhetspolitiska läge som råder efter Rysslands invasionskrig mot Ukraina.

Samtidigt som lagändringen trädde i kraft sommaren 2022 skärptes också bestämmelserna för utvinning i alunskiffer. I likhet med resonemanget om förbudet mot prospektering efter och utvinning av fossila bränslen menar vi att beslutet var både onödigt och olyckligt. Vår uppfattning är att såväl förbudet mot prospektering efter och utvinning av stenkol, brunkol, råolja, skifferolja och naturgas som den skärpta lagstiftningen kring utvinning i alunskiffer bör hävas för att det ska vara möjligt att trygga den svenska energiförsörjningen även i kristider.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

18. Utvinning av uran, olja, kol och gas, punkt 6 (C)

av Elisabeth Thand Ringqvist (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:3169 av Rickard Nordin m.fl. (C) yrkande 114 och avslår motionerna

2024/25:811 av Linus Lakso m.fl. (MP),

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 9 och 10 samt

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 19.

Ställningstagande

Förnybar energi som sluter kretsloppet är på lång sikt alltid det bästa alternativet för energisystemet, men klimatkrisens akuta karaktär gör att andra fossilfria alternativ också måste beaktas, inklusive kärnkraft.

För att undvika resursslöseri och som ett led i omställningen mot ett cirkulärt samhälle anser jag att det är av stor vikt att alla tillgängliga resurser tas till vara. Vid gruvdrift uppstår avfall som ofta innehåller andra ämnen och metaller som det kan finnas goda skäl att ta till vara, däribland uran som kan komma till användning i de svenska kärnkraftverken. Ju mer av det restmaterialet som kommer till användning, desto bättre ur ett cirkulärt perspektiv. Därför anser jag att det bör vara tillåtet att utvinna uran ur biprodukter från annan gruvdrift, inklusive för att använda uranets fissila egenskaper.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

19. Utvinning av uran, olja, kol och gas, punkt 6 (MP)

av Katarina Luhr (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2024/25:811 av Linus Lakso m.fl. (MP) och

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkandena 9 och 10 samt

avslår motionerna

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkande 19 och

2024/25:3169 av Rickard Nordin m.fl. (C) yrkande 114.

Ställningstagande

Jag ser mycket positivt på att riksdagen våren 2022 beslutade att förbjuda prospektering efter och utvinning av fossila bränslen. Här har Sverige verkligen agerat som ett föredöme genom att bli ett av de första länderna i världen med ett sådant förbud. Samtidigt skärptes också lagstiftningen i så måtto att bearbetningskoncession för utvinning ur alunskiffer endast får beviljas den som är lämplig att utföra sådan bearbetning och att påverkan på jord- och skogsbruk ska utredas särskilt vid tillståndsprövning. Brytning i eller av alunskiffer ger dock alltid skador på natur och samhällen och jag anser att lämplighetsbedömningen inte är tillräcklig utan förordar i stället att det införs ett nationellt förbud mot brytning av eller utvinning ur alunskiffer.

Även utvinning av uranrik malm medför betydande miljöproblem. Radioaktiva gaser och radioaktivt damm frigörs och radioaktiva sönderfallsprodukter blir också kvar i gruvavfallet och riskerar att läcka ut i omgivningen.

Tack och lov är uranbrytning förbjudet i Sverige sedan 2018 och enligt min uppfattning vore det ansvarslöst att öppna för sådan brytning i vårt land. Jag anser således att brytning av uran ska vara förbjudet även fortsättningsvis.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

20. Övriga frågor om gruvor och mineralförsörjning, punkt 7 (SD)

av Tobias Andersson (SD), Josef Fransson (SD), Eric Palmqvist (SD) och Johnny Svedin (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 4 och 7 samt avslår motionerna

2024/25:999 av Rickard Nordin (C),

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 3,

2024/25:1612 av Ulrika Heie (C) yrkandena 1 och 2 samt

2024/25:3037 av Daniel Helldén m.fl. (MP) yrkande 196.

Ställningstagande

SGU har i uppgift att tillhandahålla geologisk information för samhällets behov på kort och lång sikt. Vi anser dock att SGU även bör få ett tydligt uppdrag

att tillhandahålla och kommunicera kunskap och saklig information om prospektering och gruvdrift till allmänheten och det offentliga. Ett sådant uppdrag skulle vara av särskild betydelse eftersom såväl prospektering som brytning av mineral blir vanligare på platser där det saknas en tradition av gruvdrift, vilket i sin tur är en konsekvens av att behovet av och efterfrågan på nya metaller och mineral ökar. Myndigheten har också till uppgift att bistå med sakkunskap i sådana rättsliga tvister som uppstår kring tillståndsgivning, vilket är resurskrävande för en relativt liten myndighet. Vi anser därför att det är viktigt att stärka SGU:s och Bergsstatens förutsättningar att kunna möta såväl de utmaningar som hanteringen av en ökad efterfrågan på mineral och metaller medför som de intressekonflikter som kan uppstå.

Vidare är vår uppfattning att SGU bör kunna göra mer för att stimulera intresset för prospektering. En absolut förutsättning för att brytvärda mineraliseringar ska hittas är att det bedrivs sådant undersökningsarbete. Vi ser därför med oro på det faktum att prospekteringsviljan sjunker kraftigt i Sverige. Mot denna bakgrund välkomnar vi regeringens uttalade ambition att stärka prospekteringsviljan genom att se över och revidera de regelverk som har hämmat intresset för prospektering under senare år. Samtidigt anser vi att detta regelverkensarbete bör kompletteras med åtgärder som stimulerar till ökad prospektering.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

21. Övriga frågor om gruvor och mineralförsörjning, punkt 7 (MP)

av Katarina Luhr (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP) yrkande 3 och

2024/25:3037 av Daniel Helldén m.fl. (MP) yrkande 196 och

avslår motionerna

2024/25:999 av Rickard Nordin (C),

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD) yrkandena 4 och 7 samt

2024/25:1612 av Ulrika Heie (C) yrkandena 1 och 2.

Ställningstagande

Jag och andra företrädare för Miljöpartiet har vid flera tillfällen pekat på gruvnäringens utmaningar på miljöområdet. Omfattande ingrepp i värdefulla natur-

miljöer och avfallsupplag som läcker gifter är bara några exempel. Dessa problem gör att jag förordar att man i möjligaste mån begränsar utvinningen av jungfruliga material och i stället anammar ett cirkulärt tänk där återvinning står i fokus. Även om återvinning och utvinning av råvara ur tidigare deponier inte helt kommer att kunna ersätta behovet av jungfruligt material betraktar jag detta som ett mycket viktigt komplement till försörjningen av metaller och mineral.

Ett annat viktigt spår att följa för att minska trycket på berggrundens resurser är att utveckla nya innovativa material som kan ersätta de metaller och mineral som bryts direkt ur berggrunden. Nya material gör det också möjligt att minska samhällets sårbarhet och beroende av länder som t.ex. har tillgång till vissa sällsynta jordartsmetaller, men som inte lever upp till miljökrav eller som uppvisar ett tvivelaktigt förhållningssätt till mänskliga rättigheter. Forskning om och utveckling av alternativa material till den gröna omställningen måste enligt min uppfattning därför stimuleras.

En annan fråga jag anser måste uppmärksammas är det nya miljöhot som har växt fram i kölvattnet av att den tekniska utvecklingen och som har gjort det möjligt med gruvbrytning på allt större havsdjup. På dessa platser finns det bl.a. olika metaller och mineral, t.ex. kobolt, nickel och litium, som efterfrågas alltmer inför övergången till ett fossilfritt samhälle. Utvinning av dessa material kan dock få oanade konsekvenser för de i många stycken okända ekosystem som finns i världshavens djup. Även om den gröna omställningen är mycket angelägen får den inte ske på bekostnad av biologisk mångfald och jordens största naturliga kolsänka havet.

Jag anser att Sverige bör verka i alla relevanta sammanhang för ett internationellt moratorium mot djuphavsgruvbrytning tills det finns tillräcklig kunskap om denna brytnings konsekvenser.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2024/25

2024/25:554 av Birger Lahti m.fl. (V):

20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att SGU bör få i uppdrag att utreda vilka kritiska metaller som finns i Sverige samt att SGU:s uppdrag bör utökas så att det även innefattar Sveriges mineralförsörjning och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rätten att bryta malm i en fyndighet, s.k. bearbetningskoncession, ska ges endast om ekonomisk lönsamhet är möjlig när hela miljökostnaden, inklusive kostnader för efterbehandling, inkluderas, och att detta bör gälla även vid en utökad brytning i gammal fyndighet och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör uppdra åt berörda myndigheter att utreda hur en degressiv mineralersättning i syfte att främja lokal vidareförädling kan fungera och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att mineralavgiften bör höjas och att pengarna ska avsättas i en gruvfond där huvuddelen av pengarna återförs till gruvregionerna för att bl.a. finansiera utbildning, bostadsbyggande och samhällsservice och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Bergsstaten inte ska kunna bevilja undersökningstillstånd, dvs. tillstånd att prospektera mineral för att i framtiden eventuellt kunna bryta i kärnområden för renskötsel samt att fastighetsägare och innehavare av särskild rätt som berörs av ansökan om undersökningstillstånd, t.ex. berörd sameby, alltid ska ges rätt att yttra sig över ansökan och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:811 av Linus Lakso m.fl. (MP):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att på global nivå upprätta ett nedrustningsavtal för fossila bränslen och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:999 av Rickard Nordin (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förenkla för privatpersoner som vill vaska guld eller leta mineral i mindre skala, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2024/25:1329 av Elin Söderberg m.fl. (MP):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en strategi för en hållbar mineral- och metallförsörjning med fokus på cirkularitet och resurseffektivitet, utveckling av alternativa material, världens mest hållbara gruvnäring nationellt samt hållbara värdekedjor globalt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att främja innovation av nya material och resurseffektivitet för att minska behovet av att utvinna jungfruliga material och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska ha världens bästa gruvnäring ur ett socialt och ekologiskt perspektiv och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att EU:s regelverk ska stimulera gruvnäringen och dess värdekedjor att konkurrera utifrån bästa möjliga prestanda när det kommer till miljö, klimat och mänskliga rättigheter och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en handlingsplan för en utvinning av mineral och metall i Sverige, i syfte att möta behoven i den gröna omställningen samtidigt som lokal-samhällets roll stärks med målsättningen att Sverige ska ha världens bästa gruvnäring ur ekologisk och social hållbarhetssynpunkt, och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska understödja gruvbranschens omställning till fossilfri gruvdrift senast 2035 samt till att samtliga bearbetningssteg är klimatneutrala och all energianvändning är fossilfri senast 2045 och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett nationellt förbud mot utvinning ur alunskiffer och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fortsatt förbjuda brytning av uran i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en utförlig utredning av gruvverksamhetens prövningsprocesser bör tillsättas i syfte att främja en tydligare, effektivare och mer förutsägbar prövningsordning där miljö och människors rättigheter värnas och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att 3 och 4 kap. miljöbalken ska tillämpas även vid prövning enligt miljöbalken, fristående från de bedömningar som har gjorts i koncessionsärendet, och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör anges att när en verksamhet senare ska prövas enligt miljöbalken eller andra lagar ska en prövning enligt 7 kap. 28 b § MB göras oberoende av de ställningstaganden som har gjorts i koncessionsärendet och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1457 av Tobias Andersson m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utarbeta en ny svensk mineralstrategi och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att särskilt beakta målen i The European Critical Raw Materials Act i arbetet med en ny svensk mineralstrategi och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om SGU:s informationsuppdrag kopplat till mineralfrågor och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder för ökad prospekteringsvilja och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kartläggning av innovationskritiska metaller och sällsynta jordartsmetaller och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av regelförenklningar beträffande tillståndprocesser och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga en översyn av mineralersättningens utformning, nivå och fördelning och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över markägarens rättigheter som fordringsägare när det gäller dennes del av mineralersättningen vid en konkurs och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda modellen för bolagens ekonomiska ansvar för sanering och efterbehandling av mark i samband med avslutad gruvverksamhet och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en robust och funktionell lagstiftning för gruvnäringen och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att häva förbudet mot utvinning av kol, olja och naturgas och de skärpta reglerna för utvinning ur alunskiffer och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1612 av Ulrika Heie (C):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge SGU (Sveriges geologiska undersökning) i uppdrag att

ansvara för miljökontrollen vid Ranstad och att säkerställa att inga oönskade miljöeffekter uppstår i framtiden från den nedlagda uranutvinningsanläggningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att SGU även bör få i uppdrag att se över möjligheten att förvärva den mark som behöver skyddas och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1743 av Elin Söderberg m.fl. (MP):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en utförlig utredning av gruvverksamhetens prövningsprocesser bör tillsättas i syfte att främja en tydligare, effektivare och mer förutsägbar prövningsordning där miljö och människors rättigheter värnas och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1754 av Jan Riise m.fl. (MP):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ersättning för naturresurser och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2467 av Elisabeth Thand Ringqvist m.fl. (C):

28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undersöka förutsättningarna för en höjning av mineralavgiften, samtidigt som den del av mineralavgiften som i dag tillfaller staten bör gå till lokalsamhället, och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att trygga försörjningen av de innovationskritiska metaller och mineraler som behövs i modern miljöteknik och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2906 av Sten Bergheden (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga att se över förutsättningarna för stärkt äganderätt i minerallagen utan att försvåra utvecklingen av fler gruvor och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3037 av Daniel Helldén m.fl. (MP):

196. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för ett moratorium för djuphavsgruvdrift på internationella vatten så länge de miljömässiga, sociala och ekonomiska konsekvenserna inte är klart utredda och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3109 av Anna-Caren Sätherberg m.fl. (S):

23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stödja och påskynda öppnandet av nya gruvor i Sverige med fortsatt hänsyn till skydd av miljön och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3136 av Fredrik Olovsson m.fl. (S):

17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka förutsättningarna för utvinning av metaller och mineral från såväl primära som sekundära källor med särskilt fokus på innovationskritiska metaller och mineral och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kritiska råmaterial och strategiska råmaterial samt basmetaller och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga ett snabbspår för brytning av kritiska jordartsmetaller och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att revidera och inkludera prospektering och strategiska råmaterial i mineralstrategin och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3169 av Rickard Nordin m.fl. (C):

114. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att tillåta uranutvinning ur biprodukter från annan gruvdrift och tillkännager detta för regeringen.